

Samogitia

Samogitia (lot. – Žemaitija)

2009/3 (35)

Lietuvos studentų folkloro festivalio „O kieno žali sodai 2008“ akimirkos. Nuotraukos iš AŽJK „Samogitia“ fotoarchyvo

TURINYS

2 / Ana ALEKSANDRAVIČIENĖ. Gondinga
3–7 / Tėvų ir protėvių žemėje
8–9 / 2009 m. balandžio 17–19 d. – antrasis Lietuvos studentų folkloro festivalis „O kieno žali sodai 2009“

10–13 / Marijona ČILVINAITĖ. Gimdyvės ir jų higiena. Lembo babos (akušerės) Emilijos Palubinskienės pasakojimai

14–15 / J. SAVICKIS. Iš talkų istorijos Žemaitijoje

16–18 / Audronė ANULIENĖ. Vincas Kudirka – Lietuvos mylėtojas

19–23 / Vincentas SAKAS. Žemaičių bajorų Šventų Velykų valgiai
24–31 / Ontuons SLIŠANS. Vākū eilieraštė žemaitėškā. „Ratele vėdorelie“

32 / Jonas IGARIS. Žemaičių žemei

ELEKTRUONINIS ŽORNALS „SAMOGITIA“

REDAKCINĖ KOLEGĖJĖ:

Mukienė Danutė
(redaktuorė, kolegėjės pirmininkė)

Ambrasūnienė Rūta
Gaubīs Tuoms
Gaubītė Margarita
Mazals Arūns
Patiomkinātė Laura
Sungailienė Loreta
Zajančkauskienė Ineta
Zajančkauskis Valdis

Pruojekta rem
Spauduos, radėjė,
televizėjės riemėma
fonds

Leidiejė: Regėjuonu kultūriniu
inicetīvu cėntros ėr Akademėnė
žemaitiu jaunima korporacėjė
„Samogitia“

ADRESOS: Gerbutavičiaus g. 10–213,
Vilnios. Tel./ faksos (8-5) 261 96 70,
Mob. tel. 8 687 47 550.
El. p. zemaiciu@gmail.com

GONDINGA

ANA ALEKSANDRAVIČIENĖ

PARENGTA PAGAL IGNO KONČIAUS
1922 METAIS UŽRAŠYTĄ LEGENDĄ

Skardžiais išrėvėtais, daubom šaltiniuotom,
Ein dugnu Babrungas, spraudžias sraujomis.
Įvairiom legendom kraštas vainikuotas,
Gondingos piliakalnį – užkeikta pilis.

Viršūnė įdubusi – trobesių daug būta,
Žuvėdams betraukiantis – lobiai dūla čia.
Duris užrakintas slepia žemės plutos,
Po dideliu akmeniu – raktas sietuvoje.

„Velniai turtus saugo,“ – pasakoja žmonės, –
„Gėrybės užkeiktos, šiukštu! – nesurast.“
Plikęs kalno kiaušas – kirvio aštrus tonas
Perėjęs kamienus, liaunas viršūnes.

Durys tos lemtingos, metų skaičiaus prašo,
Pasitiks – grius lubos, gyvastį nuneš.
Pilies jaunas ponas – degęs keršto lašas
Vidurnaktį braido, tranko langines.

Prakeiksmą palikę, kas palies tą turtą,
Pasiglemžt norėdams, kris baisia mirtim.
Pana Krontauskaitė – įkaitė užburtoji –
Verkia ir vaitoja, skundžiasi lemtim.

Senas tėvas skrynią, kadaise atradęs,
Pats to nežinodams, pasmerkė kančioms.
Požemių ji menėse baltas rankas grąžo,
Kas dešimti metai vilias grįžt namo.

Budriai pilį saugo pragaro tarnaičiai,
Jei tik kas kėsinaisi – smaugiams yr kerais.
Gondingos kaimelis vietos piktos baidos,
Tamsų paros metą – prošal nepraeis.

Užburta mergelė, kartą stabdžius berną,
Labai gaudžiai prašė: „Sielą išvaduok.
Eidams liepto linkui, nieko nebijoki,
Pirmą, ką pamatęs, – karštai pabučiuok.“

Panos grožis būrė – vyriškai žadėjo,
Kad ir patį velnią, išmyluot dėl jos.
Davė nosinaitę – mereška žydėjo:
Pereik lūpų šuoru – nebeteks dejuot.

Tik, sutikęs bernas krupę rupūžinę,
Didumas – baisingas, smirdanti dvokla.
Pasileido bėgti – pažadus pamynė,
Kojos žemę skynė – liko prakeikta.

Babrungos upelės vaga yr daug mačius,
Gausingos šeimynos bebrų veisės čia.
Aruodai jos dugno – smiltys šimtalapės,
Po akmeniu – raktas, kuriuo? – nežinia.

Žemaitija mano – kraitinė lobynų,
Iš lūpų į lūpas – turtai debesim.
Gondingos piliakalnį – Plungė nusiskynus...
Legendą senolių – išpyniau širdim.

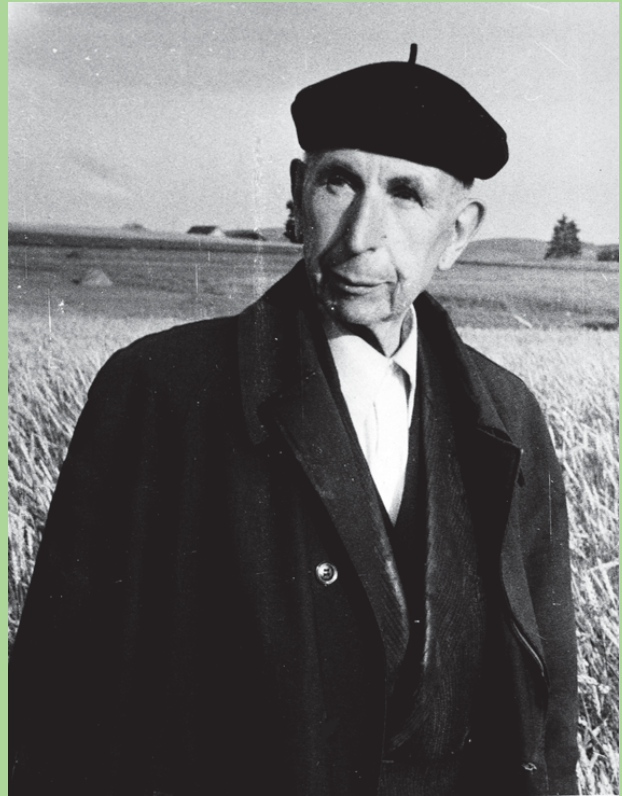

Pavasaris... Danutės Ramonaitės nuotraukos

TĖVŲ IR PROTĖVIŲ ŽEMĖJE

2008 m. Regionų kultūrinių iniciatyvų centras išleido istoriko, muziejininko, kraštotyrininko Juozo Mickevičiaus (1900 08 27 – 1984 11 10) rašytinio palikimo pirmąją knygą. Ji skirta Žemaičių krašto etnografijai. Leidinyje taip pat publikuojama J. Mickevičiaus darbų, saugomų Lietuvos bibliotekose ir archyvuose, bei jo darbų, paskelbtų knygose, periodiniuose leidiniuose, bibliografija, pluoštelis atsiminimų.

J. Mickevičiaus rašytinis palikimas itin gausus – iš viso numatyta išleisti 4–5 knygas. Šiuo metu spaudai rengiama antroji knyga, į kurią taip pat daugiausiai įtraukti tekstai žemaičių krašto etnografijos temomis. Joje numatyta spausdinti ir istoriko, Žemaičių akademijos bei Vilniaus dailės akademijos rektoriaus prof. Adomo Butrimo užrašytus Juozo Mickevičiaus sesers Onos Mickevičiūtės-Barakauskienės atsiminimus apie brolių Juozapą Mickevičių (užrašyta 1985 m. gegužės 31 d.). Šiuos atsiminimus siūlome ir žurnalo „Samogitia“ skaitytojams.

Juozas Mickevičius (1900–1984). Nuotrauka iš Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus (F. 165, b. 11)

Svečiuojantis Šarnelėje pas Oną Mickevičiūtę-Barakauskienę, ji sutiko, kad užrašyčiau prisiminimus apie jos brolių Juozą Mickevičių. Teko apsinakvoti. Pasakojimas – su dideliais nukrypimais į šalis, aliuzijomis – vyko iki gilių išnaktų. Pradėjome kalbėti virtuvėje už stalo, vėliau persikėlėme į gerąjį kambarį, kur miegodavo Juozapas.

Sesuo Ona pasakojimą pradeda nuo vaikystės. Pirmiausia – šviesus tėvelio paveikslas.

Mokytas. Nusimanęs teisėje žmogus. Juozapas, jau būdamas mažų mažutėlis, klausinėja tėvelį apie jo praleistus metus Kaune – tarnyboje, domisi įvairiomis istorijomis. Vis prašo ir prašo pasakoti. Tėvelis taip pat stengiasi sužadinti vaiko smalsumą. Duoda knygą.

Pramoko skaityti rusiškai, lenkiškai. Mato sūnaus potraukį mokslui, tikisi, kad iš jo išaugs mokytas, kultūringas žmogus. Svarsto, kaip reikės leisti į mokslus, bet... 1918 m. tėvelis miršta. Prieš mirdamas žmonai pasako:

– Kurie tik vaikai norės, leisk į mokslus.

Atvyko mamos brolis K. Každailis ir mus tris paruo-

šė mokslams – stoti į gimnaziją. Ten mus dėdė su mama visus tris iš karto užrašė. Juozapas (jis buvo vyriausias) klausia:

– Mama, kaip tu viena gyvensi?

Mama atsako:

– Ar tu labai nori mokytis?

– Noriu.

Ir mama ūkyje vertėsi viena, nors buvome septyni vaikai: keturi broliai ir trys seserys. Trys baigėme aukštąją, 1 sesuo – vaikų darželių kursą, du broliai – ūkio mokykla, viena sesuo – kulinarijos mokyklą.

1918 m. Juozapas pradėjo lankyti Plungės gimnaziją. Jis buvo susirgęs ir vienerius mokslo metus praleido.

Dar buvo tik penktos klasės mokinys, kai jį pradėjo mokyti Volteris, Puzinas ir Bugailiškis.

... Atvažiavo nauja mokytoja. Ji sako:

– Ar Jums užteks trimestre trejeto?

Kai jis pradėjo jai atsakinėti, tai taip plačiai, taip su komentarais, kad ta parašė penkis. Mokytoja sako:

– Aš tiek nežinau, kiek jis visko papasakojo.

(Nukelta į 4 p.)

Juozo Mickevičiaus knygos „Tėvų ir protėvių žemė“ (Vilnius, 2008, sudarė Danutė Mukienė, knygos viršelio dailininkė Deimantė Rybakovienė) viršelis

(Atkelta iš 3 p.)

Jis visada domėjosi archeologijos dalykais.

Jis su profesoriumi Adolfu Juciu nuvykdavo į Pilies salą. Ten tuoj kasinėja, ieško ir įvairiausių dalykų randa. A. Jucys sakydavo: „Tas tai jau apsigimęs istorikas.“ Tik matematikos nemėgo. Mėgo gamtą, istoriją ir be galo – geografiją, iš dalies – fiziką. Kalbas – vidutiniškai.

Kai jau buvo studentas, jį norėjo išsiųsti mokytis į užsienį – studijuoti istoriją, archeologiją, bet išsiuntė Zenoną Ivinskį.

Per gimnazijos atostogas padėdavom mamai ūkyje. Juozapas pokaičio nemėgo. Kai tik per pokaičio laiką iš samdytos šeimos ką įdomesnio išgirdavo, iš karto užrašydavo. Jis, jei iš ko ką nors apie kokį archeologijos objektą sužinos, tuoj važiuos pats į vietą ir suras, be to, ir specialistą vešis.

Mama buvo linkusi į mediciną. Jis mamai rinkdavo vaistažoles, parnešdavo jų. Mama buvo kaimo gydytoja. Kas kur susirgs, ar žmonės, ar gyvuliai, ar vaikai, – visa apylinkė trauks pas ją. Ir jis buvo parašęs didelę knygą apie vaistažoles, gydymą, liaudies mediciną. Jis domėjosi ja visą amžių.

Net ligoninėje būdamas, prieš mirtį, užrašė apie jeronimą: „Gerti su medumi, nuo kosulio.“

Taigi pirmosios jo žinios apie liaudies mediciną – iš mamos. Ir brolių traukė medicina – jis yra medicinos mokslų daktaras.

Mama mėgdavo dainuoti. Juozapas iš jos daug užrašė ir iš Zubavičienės (gyveno Beržore, buvo tolimesnė gimnaitė). Jis pas ją daug laiko praleisdavo, kartais ten ir nakvodavo. Ji jau buvo senutė, bet turėjo puikią atmintį. Ir „Žemaičių vestuvės“ daugiausia žinių yra iš to, ką Juozapas buvo užrašęs iš Zubavičienės ir mamos.

Vyskupas – dabartinis žemaičių – jo labai gailėjo (jis buvo Juozapo mokinys).

Juozapas, mokydamasis gimnazijoje, jau vietovardžius rinko, istorines ir archeologines vietas aprašinėjo. Jis surado kapinyną ir įvairių įdomių akmenų.

Ten dar, mūsų žemėje, buvo kapeliai – juose buvo palaidoti ūkio savininkai. Grįžęs iš Solikansko, jis ten pastatė penkis kryžius. Juozapas labai gerbė istorines vietas, jas aprašydavo.

Kai baigė gimnaziją, toliau studijavo istoriją ir labai daug skaitė. Kai mokėsi universitete, tai telšiškos mergaitės sakydavo:

– Jis įsikniaubęs į istorines knygas ir nieko negirdi.

Labai daug pirkdavo knygų. Jei jam kada nors būtų pasisekė savo knygas suvežti į vieną vietą, būtų didžiausia biblioteka. Kai jam piršo panas (po universiteto baigimo), jis ir to atsisakė.

Baigus mokslus, jį paskyrė dirbti į Šilalę. Paskui Juozapas buvo paskirtas dirbti mokyklos direktoriumi. Vėliau atidarė gimnaziją Laukuvoje. Ten jis dirbo mokytojo dalies vedėju. Ten dirbau ir aš. Laukuvoje, jo kambaryje, visa siena buvo prikrauta knygų. Jis ištiesai skaitė ir rašė. Vakare vėlai eidavo miegoti – vis dirbdavo.

Sekmadieniais – pas įvairius kaimynus laiką leisdavo. Pastarieji jį parsiveždavo, vaišindavo. Kai pas laukuviškius atvažiuodavo šilališkiai, tai Juozapą jie taip pat pasikviesdavo.

Iš jo mokinių 20 pasirinko kunigystę, daug kas tapo gydytojais ir kitų sričių puikiais specialistais. Jis mėgo mokslo žmones, tuos, su kuriais įdomu pasikalbėti. Turėjo daug gerai pažįstamų išsilavinusių, mokele nemažai jau ką pasiekusių žmonių. Mėgo draugauti su įvairiais žmonėmis – jis mėgo su daug kuo pasikalbėti. Jo mokiniai iki dabar jam vis atveža dovanų. Su kitais jis net ryšių nesistengdavo palaikyti. Laukuvoje jo nebūdavo galima paprašyti eiti laiku gulti. Vis skaitydavo arba rašydavo.

Aš ten mokytojavau tik vienerius metus – vokiečių okupacijos laikotarpiu.

1944 m. abu grįžom į tėviškę. Per žiemą pabuvome ten. Jį pakvietė dirbti į kunigų seminariją. Ten jis tvarkė biblioteką – tai buvo jo didžiausias džiaugsmas. Mėgo mokslą, knygas, rašyti.

Ir paskutiniaisiais metais Šarnelėje vis vėlai eidavo miegoti. Rašydavo iki išnaktų. Mėgo mokslinį darbą. Jam nereikėdavo jokių pramogų, pasilinksminimų.

Raštinėje (kambarelis Šarnelės dvarely) – rašydavo vasarą, o žiemą – savo kambary, prie virtuvės. Dar mamos pasoginiame bufete¹ buvo daugybė knygų – ir jas visas išvežė. Ką tik jis rasdavo, vis užsirašinėdavo. Kai dirbo Šilalėje, daug įvairių žinių buvo užrašęs iš mokinių.

Kartu su Butkų Juze muziejuje jis dirbo. Kai Butkų Juzė mirė, tai į muziejų nebėjo. Tada dėstė istoriją kunigų seminarijoje ir tvarkė jos biblioteką. Gyveno jis taip pat seminarijoje. Jo draugą vežė į tremtį. Tada pas Juozapą tarp jo surinktos istorinės medžiagos rado Vlasovo afišą – ir Juozapą išvežė į Solikamską. Ten jis taip pat rašė – prisiminimus apie Lietuvos žmones. Atsiųsdavo mums. Sesuo dėjo juos į krūvelę. Iš pradžių Sibire jis dirbo miške, bet pablogėjo sveikata. Tada ukrainietis gydytojas jį paskyrė dirbti sanitaru. Siunčiau siuntinius, pinigų jam, nes turėjau daug pamokų Kretingoje ir šiek tiek galėdavau sutaupti. Tais metais, siunčiau į visas puses – daug kam reikėjo padėti.

Kai Juozapas sugrįžo iš tremties, nuėjo dirbti į muziejų. Kai jį paskyrė direktoriumi, tai jis, rinkdamas eksponatus ir istorines žinias, daug važinėjo – vis rinko ir nešė į muziejų; iki jo ten beveik nieko nebuvo.

Asmeninio šeimos gyvenimo atsisakė: „Man trukdys darbai.“

Daug gero jis padarė Šarnelės sodybai: iškirto krūmus, išlygino kurmiarausius, atnaujino tvėnkini. Po jo – nebe toks jau parkelis. Kaip jis čia viską sutvarkė! Jis norėjo, kad tą sodybą įtrauktų į saugotinių sodybų sąrašą, bet...

Jis ir alėją sutvarkė, išretino. Kai reikėdavo kokio remonto, tai jis taip pat daug ką padarydavo – rūsius sutvarkė, suremontavo, nes ten anksčiau buvo virtuvė, valgomasis šeimynai. Ten juk buvo net parketas. Jo rūpesčiu grindys buvo išbetonuotos. Jis viską išgražino; buvo labai kultūringas žmogus – mėgo grožį, tvarką visur. Labai taupydavo laiką, vis žiūrėdavo, kad tik atliktų jo kuo daugiau moksliniam darbui, rašymui, skaitymui.

Mes kartu su akademiku Adolfu Juciu mokėmės gimnazijoje. Jis buvo tolimas mamos giminaitis. Vasarą atvažiuodavo pas mus į Mačiūkius pamedžioti. Čia jis nemažai laiko praleisdavo ir skaitydamas. Tada jis Juozą (Adolfas, kaip ir daugelis kitų artimųjų, jį Juozapu vadindavo) pamokydavo matematikos, kad šiam mokslo metais gimnazijoje būtų lengviau. A. Jucys atvažiavęs mėgdavo eiti prie Išdego ežerėlio. Kartą Adolfas pasakė Juozapui: „Aprašykim tą jūsų sodybą. Aš aprašysiu jos grožį ir romantiką, o tu – istoriją ir archeologiją; bus puikiausias veikalas.“ Adolfas ir vėliau, kai Juozapas gyveno Šarnelėje, būdavo atvažiuos pas jį, atostogaus, taisy korektūras, dirbs. Jei būdavo pavasaris, vasara, ruduo, visada prausis kanale. Sakydavo: „Kai aš išeisiu į pensiją, tai parvažiuosiu ir gyvensiu.“ Jie su Juozu buvo dideli draugai.

Čia lankydamasis A. Jucys buvo parašęs ir poezijos –

Stogastulpis ir kopyltstulpis prie kelio Kretinga–Mosėdis–Skuodas, skirti Juozo Mickevičiaus bičiuliui akademikui Adolfui Juciui. Ant stogastulpio yra toks užrašas: „Atomas – tai mano gyvenimas. / A. Jucys / 6 km iki Klausgalvių Medsėdžių k., akademiko, atominės fizikos Lietuvoje pradininko, sukūrusio teorinę fizikos mokyklą, Adolfo Jucio gimtinės“. Danguolės Želytės nuotrauka

jis buvo ir poetas. Juozapas jo poeziją, rodos, atidavė Karazijai. Juozapas surinko visus jo laiškus, rašytus Barakauskiams (saugau šeimos archyve). Priešpaskutiniaisiais gyvenimo metais A. Jucys parašė laišką, kuriame rašė: „Sūnus veda, o aš sergu plaučių uždegimu.“ Po to parašė, kad važiuos į Kanadą. Mes atsakėm: „Nevažiukit niekur.“ Bet jis laiške pranešė, kad labai gerai jaučiasi. Dar kelionėje iš Maskvos parašė, kad savijauta puiki, iš Kanados – irgi, kad gerai. Po mėnesio jis dar nuvyko į Širvintas, pas mūsų brolio dukrą Zitą, o po to mirė.

Juozapas ir aš – daug apie A. Jucį esame parašę. Aš nebepabaigiau. Juozas, visa tai, kiek žinau, atidavė mums

(Nukelta į 6 p.)

(Atkelta iš 8 p.)

ziejų. Kai jau Juozapas buvo Plungės ligoninėje, gavo pakvietimą atvykti į A. Jucio minėjimą. Kad jie – Juozapas su Adolfu – dar būtų pagyvenę, būtų apie Mačiūkius parašę. Juozapas dar rašė apie juos ir ligoninėje, bet visko nebespėjo užbaigti. Adolfas su Juozu apie archeologiją, istoriją, etnografiją kalbėdavo, o su manim – apie literatūrą.

A. Jucys norėjo, kad jį palaidotų Salantuose, prie tėvo. Motina buvo palaidota kitur – Grūšlaukėj. Jis prižiūrėjo tėvo kapą, pastatė paminklą, bet Adolfą palaidojo Vilniuje, kapinėse, kurių jis nemėgo – jo žmona, sūnus, deja, ten palaidojo, nes taip buvo pigiau. Adolfas labai domėjosi senomis kapinėmis, kryžiais. Jie abu su Juozu tuo domėjosi ir apie tai skaitydavo. Kur benuvažiuodavom, visur Juozapas sustodavo prie kapinių. Per vasaros atostogas Adolfas su mašina mus visur pavežiodavo. Jis sakydavo: „Myliu ir pasiilgstu Šarnelės.“ Su žmona pas mus atvykdavo retai. Jo žmona buvo aristokratė, mėgo ceremonijas. Jis buvo daugiau demokratas, o ji – su visokiom manierom. Jis sakydavo: „Mano čia antrieji namai, ar ne pirmieji tikrai?“ Kur būdavo graži gamta, ten jis mėgdavo būti. Nemėgo A. Jucys Palangos: „Ten per daug žmonių ir žydų.“ Vieną kartą turėjome šieno papjauti. Prieš lietų, A. Jucio vadovaujami, su paklodėm sunešėm visą šieną. Jis buvo geras, draugiškas, labai nuoširdus. Jis pykdavo, kai jį vadindavo profesoriumi. Mėgo mano vyrą Vitoldą, klausinėdavo apie jo tėvus, gimines, lyg ir kažką parašė apie Barakauskų šeimą.

Jis labai vertino mūsų mamą. Gerbė ją labai – reta tokių moterų, kurios taip rūpintųsi savo vaikais, jų išmokslinimu.

Kai Juozapas grįžo iš Solikamsko, tai apsislojo pas mane Kretingoje, kur aš jau buvau daug metų išdirbusi mokytoja. Po pusės metų (tuo metu Juozapas ilsėjosi), jį paskyrė dirbti į Kretingos muziejų. Jis tuo metu iš mamos užrašė daug žinių apie vaistažoles. „Iš to vieno darbo apie vaistažoles galima gauti daktarą“, – tada pasakė jo lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas J. Tarvydas, kuris apie Juozą taip sakydavo: „Jis turi savo veidą. Man ne visada taip sklandžiai išeidavo, kaip jam.“ Jie dažnai susitikdavo, kalbėdavosi, aptardavo savo reikalus. J. Tarvydas mirė, kai Juozapas jau buvo parvažiavęs, gyveno Kretingoje.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais Juozapas rūpinosi Mickevičių giminės paminklu. Jį užsakė Salantuose. Surašė visus giminaičius, protėvius – daug ką ten reikėjo išskaiti. Rūpinosi jau seniai, bet vis nesurasdavo tokio didelio akmens. Be to, trūko vietos herbui (iki šiol to herbo piešinys kažkur buvo). Bus surašyti visi protėviai. Bus Mickevičių giminės kapas ir antkapis Beržore, nes ten – Platelių parapijos kapai. Labai ten gražu, valnas², lengvas smėlis. Jis palaidotas šalia mamos ir tėvelio. Ten buvo toks aptvarėlis, bet liko tik tujelės – kapas sumažintas.

Telšiuose mokytojavau kartu su mokytoja Zuzana Jonikaite, kurią vėliau išsikvietė prof. Juozapas Balčikonis į Lietuvių kalbos žodyno redakciją.

Turėjau du diplomus – lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojos bei romanistės. Mes tris studijų metus kartu su Z. Jonikaite viename kambaryje gyvenom, o po to – Telšiuose du metus. Šarnelėje dar ir dabar yra jos pakabinotos užuolaidos. Buvo puiki mano draugė. Mokytoja Kriveliene dar buvo gera – dažnai čia atvažiuodavo.

Labai man gaila brolio – didelė iškada³, kad jis mirė. Mes su juo ir augom kartu, ir gimnazijoje, ir universite, ir Laukuvoje, ir Kretingoje kartu, ir, pagaliau, Šarne-

Kretingos vienuolynas (kairėje), kuriame daugelį metų veikė Kretingos muziejus, vadovaujamas Juozo Mickevičiaus

lėje kartu buvome. Jau dirbdamas Kretingoje jis atostogų neturėdavo. Man jis buvo tikrai brangus brolis. Su juo visada labai protingai visais praktiškais klausimais pasikalbėdavome. Ir Vitoldas sakydavo: „Labai protingas žmogus“. Gaila, kad ta jo širdelė sušlubavo. Kiek jis dirbo muziejuje, kiek pririnko! Čia dar net užpraėjusiais metais buvo atvykusi Kretingos muziejaus direktorė, prašė, kad išleisčiau Juozą trims mėnesiams, bet aš nenorėjau. Vis dėlto buvo išvykęs kelioms dienoms padėti jiems susitvarkyti.

Toliau... Aš galėčiau tą visą sodybos aprašymą (Mačiūkių) užbaigti: aprašyti aplinką, sodus, tvenkinius, medžius, pastatus ir visa kita. Buvo iš viso septyni pastatai. Tarp jų ten augo gražūs beržynai ir eglynai, kurie savotiškai pranešdavo apie būsimą orą – pagal juos mama visada atspėdavo. Buvo gražūs paparčiai ir kt. Tėvelis iš to 1,5 ha miško tik savo mokslo draugams duodavo medžių nusipjauti – perkūnsargiams. Pietų pusėje buvo Didysis miškas. Jis ribojosi su Šnarelių valdomis. Buvo tas Išdagų ežerėlis. Prie namų per sodną⁴ tekėjo Bartuvos upelis. Buvo dar Epušrotas.

Mačiūkių sodyboje brolis Juozapas vasarodavo špikieriuje⁵ – tai ten buvo bene pats didžiausias kambarys. Buvo trys plačios knygų spintos, viena šalia kitos. Knygos – dar tėvelio, vėliau – jau ir paties Juozapo pirktos. Jis ten vasarą miegodavo. Buvo daili lovelė, grindys dažytos, sienos tapetuotos.

Šarnelėje ir mūsų giminėje buvo išlikęs senas paprotys – mirus žmogui, paruošti ir iki metinių išlaikyti gedulingai paklotą lovą. Pagalvė būdavo uždengta juodu audeklu, ant jos – kaspiniai su užrašais, kitame gale – gedulingas takelis. Jei prie lovos stovi kokia etažerė⁶ ar naktinis stalelis, tai jis taip pat apdengiamas juoda staltiese. Lovos apklotas toks, koks buvo jo mirties dienomis.

(Atsiminimų užrašymo metu – 1985 m. gegužės 31 d. – ant Juozapo lovos gulėjo jo sesers Onos tęsiamas gimtosios sodybos aprašas; tuo metu buvo tikslinami sodybos pastatų išdėstymo planai, o kitame kambaryje buvo paklota gedulinga dviem mėnesiais anksčiau už Juozapą mirusio Onos vyro Vitoldo Barakausko lova. Tokią ją buvo planuojama laikyti iki pat mirties metinių dienos – A. B. pastaba.)

Ta tradicija giminėje – labai sena. Mūsų, trijų senų žmonių, gyvenimo Šarnelėje metais buvo ir liūdnų momentų.

Vieną naktį mus buvo užpuolę plėšikai. Du jauni vyrai įlipo pro langą, per kitus kambarius prasibrovė prie mūsų. Pirmiausia užklupo Juozapą. Šis bandė priešintis, bėgo atsinešti kirvio, bet jį sugavo. Sudraskė ranką. Vitoldas, kai iš jo pareikalavo, atidavė 15 aukšinių monetų – tiek, kiek jų turėjo. Niekam nesi-skundėme. Tąsyk mūsų namuose nakvojusi giminaitė vieną iš plėšikų lyg ir atpažino – įtarė kažką iš artimų žmonių, bet ką – taip ir bijojo prasitarti. Išgyvenome ir tai. Visi buvome kartu ir nebuvo taip liūdna, kaip dabar vienai.

Juozapas palaidotas Beržoro kapinėse 1984 m. lapkričio 13 d. Ant kapo pastatytas antkapis su jo paties sukurtu užrašu.“

¹ Indauja.

² Laisvas.

³ Praradimas, netektis.

⁴ Sodą.

⁵ Vienoje iš žemaitiškos klėties patalpų (jų būdavo net po septynias: grūdinė, klėtsanga, mėsinė, špikierius, mergų kamaros, vaikų, bočių kamaros).

⁶ Atvira spintelė knygoms, kitiems daiktams susidėti.

Platelių ežeras. Danutės Ramonaitės nuotrauka

Iš kairės: ragus pučia „Poringės“ (Vilnius) folkloro ansamblio vyrai; šoka folkloro ansamblis „Spiečius“ (Vilnius). 2008 m.

2009 m. balandžio 17–19 d. – antrasis Lietuvos studentų folkloro festivalis

„O KIENO ŽALI SODAI 2009“

Festivalio
emblema

Antrasis Lietuvos studentų folkloro festivalis *O KIENO ŽALI SODAI 2009* skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio sukakčiai ir vyks Vilniuje. Pagrindinis renginio tikslas – tęsti, puoselėti, inicijuoti akademinio jaunimo folkloro bendruomenių tradicijas šalies universitetuose, kolegijose ir kitose aukštojo bei aukštesniojo mokslo institucijose. Lietuvos studentų folkloro festivalio rengėjai – Lietuvos liaudies kultūros centras, Akademinio žemaičių jaunimo korporacija „Samogitia“, bendrarenėjas – Vilniaus pedagoginis universitetas. Pagrindinis rėmėjas – Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

Festivalyje dalyvaus Vilniaus unicersiteto,

Vilniaus pedagoginio universiteto, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, Vilniaus dailės akademijos, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, Kauno technologijos universiteto, Klaipėdos verslo ir technologijų kolegijos bei Šiaulių universiteto folkloro kolektyvai, pavieniai atlikėjai ir folkloro grupės iš Alytaus, Druskininkų savivaldybių, Kauno miesto ir rajono, Marijampolės, Panevėžio, Rokiškio, Telšių, Vilniaus savivaldybių.

Festivalio svečiai – Rygos universiteto folkloro ansamblis „Dandari“ (vadovas Ilmārs Pumpurs; apie kolektyvą skaitykite interneto leidinyje <http://dandari.folkloro.lv>).

Kviečiame festivalyje ne tik pasirodyti, bet ir pasibičiuiauti, pabendrauti ir smagiai pasišokti!

Dainuoja „Poringės“ (Vilnius) merginos. 2008 m.

Dainuoja „Ratilio“ (Vilnius) ansamblis. 2008 m.

2009 M. FESTIVALIO PROGRAMA:

Balandžio 17 d. (penktadienis)

Festivalio svečių diena

15.00 *Folkloro ansamblio DANDARI koncertas* Vilniaus pedagoginio universiteto II rūmų salėje (Ševčenkos g. 31, Vilnius)

Balandžio 18 d. (šeštadienis)

Pagrindinė festivalio diena

13.30 *Pažintuvės* Vilniaus pedagoginio universiteto Centrinė rūmų Aktų salėje (Studentų g. 39, Vilnius).

15.00 *Kūrybinės laboratorijos* Vilniaus pedagoginio universiteto Centrinė rūmų auditorijoje.

17.00 *Pagrindinis festivalio koncertas, vakaronė-varžytuvės* Vilniaus pedagoginio universiteto Centrinė rūmų Aktų salėje

Balandžio 19 d. (sekmadienis)

Atvelykio šventės diena

12.00 *Festivalio dalyvių pasirodymas Atvelykio šventėje* Vilniaus mokytojų namų kiemelyje (Vilniaus g. 33, Vilnius).

13.00 *Šv. Mišios studentams, senosios tradicinės muzikos ir religinių giesmių valanda* Šv. Jonų bažnyčioje (Šv. Jono g. 12, Vilnius).

Visa su festivaliu susijusi informacija, festivalio nuostatai ir dalyvių anketos, skelbiama Lietuvos liaudies kultūros centro interneto svetainėje <http://www.llkc.lt>.

Festivalio koordinatore Loreta Sungailienė į rengėjų asistentų būrį mielai priima aktyvius studentus savanorius: skambinkite tel.: 262 5958, 8 686 55373, rašykite el. paštu: l.mukaite@llkc.lt, lsungailiene@gmail.com.

Pirmojo Lietuvos studentų folkloro festivalio „O kieno žali sodai“ žiūrovai ir vakaronės akimirka. Nuotraukos iš Akademiniio žemaičių jaunimo korporacijos „samogitia“ archyvo

GIMDYVĖS IR JŲ HIGIENA

LEMBO BABOS (AKUŠERĖS) EMILIJOS
PALUBINSKIENĖS PASAKOJIMAI

MARIJONA ČILVINAITĖ

Jos tėvas – Domininkas Jogaudas – į Lembo sodžių atėjęs iš Pagirgždučio dvarelio. Jogaudų buvę daug vaikų. Dvarelį gavęs Ferdinandas Jogaudas (rusų pulkininkas), kitiems pamokėdamas. Savo dalia nešinas Jogaudas parėjęs į žentus Benediktos Milmantaitės ūkin, kur buvo apie 18 ha žemės. Emilija Jogaudaitė buvo gimusi 1860 metais. Šešiolikos ištekėjusi už Jono Palubinskio, kuris parėjęs čia į žentus iš Gerdučių dvaro (Kaltinėnų parapija). Palubinskiai turėję 17 vaikų – 10 dukterų ir 7 sūnus, tačiau tik aštuoni jų užaugę. Seniau žmonės vaikų nesisaugojo – „kiek jau Dievas davė, tiek ir buvę“, dabar tik svietas išgudrėjęs. Prie daktarų E. Palubinskienė mažai ėjusi – iš jos daktarai duonos neturėję. Šiaip ji buvusi labai sveika, o sunegalavusi gelbėjusis naminėmis. Keturias dešimtis metų turėdama, išvykusi Amerikon pas anksčiau ten išvažiavusį vyrą ir abu Amerikoj išbuvę apie 10 metų.

Čia E. Palubinskienė eidavusi prie moterų kaip patarnautoja ir įsižiūrėjusi, kaip daktarai gimdančioms padeda. Kai grįžo iš Amerikos, nuėjusi pas vieną, kitą kaimynę, bėdoje joms padėjusi, ir kuo toliau, tuo labiau jai sekėsi. Taip nejučiom pasidariusi garsi baba. Atvažiudavę ir nežinomi, nepažįstami žmonės vežtis jos už mylios ir toliau.

Nuvažiavusi prie ligonės, dažniausiai ją rasdavo vieną, kartais su artima gera kaimyne arba tekėjusia dukterimi. Netekejusios dukterys prie gimdančios motinos nebūdavusios. Vyras – kaltininkas – būtinai turį būti, ypač prie tų, kurios labai serga, kurias tenka vedžioti, nešioti. Ligonė vaikščiojanti tol, kol galinti pasivaikščioti. Skausmų surakinta gulasi į lovą. Per lovą prie balkio pritaiso nutįsusį abrūsą (rankšluostį) ligonei įsikibti, kad lengviau būtų spirtis. Ilgai negimdančią moterį

vedžioja, nešioja po kambarį, kad ji judėtų. Išėjusią pūslę reikią praplėsti, paleisti vandenį. Pūslę E. Palubinskienė pragnybianti ir praplėšianti pirštais, arba prabrėžianti kietojo cukraus plytike. Nepraplėštoje pūsleje vaikas užtrokšta. Prieš gimdymą ir po gimdymo reikią duoti macicos lašų, kad macica į širdį nepakiltų. Jei vaikas gimstas mėlynas, jį esą galima atgaivinti, jei baltas, tai nebeatsigaunąs. Neatgaivinto vaiko negalima esą nuo motinos atimti (negalima esą bambikės nupjauti). Išėjusiam vaikui E. Palubinskienė užmetanti skarikę ant burnelės, troškiai užvyniojanti, užrišanti, kad negautų atgajaus ir vartanti, purtinanti visą, pliauškinanti per dugną, kad įgautų jutimą.

Kai vaikas it žasiukas pradeda cėpčioti, reikią atrišti skarelę, užrišti bambikę naminiu marškoniui siūlu ir nupjauti žarnelę aštrių peiliuku arba žirklutėmis. Atskirtą vaiką suvyniojanti į vystyklą ir padedanti atskirai. Apsidirbusi su vaiku, imasi motinos. Pirmiausiai atskirianti „namus“ (placentą). Silpnai motinai, nebeturinčiai jėgų spirtis, įduodanti pūsti tuščią butelį. Sveikai, stipriai butelis esąs nereikalingas – ji pati pasispirianti, baba patraukianti už virkštelės ir išeiną. Kartais „namai“ esą prižėlę, ypač jei neščia moteris yra virtusi. Pagimdžius tokioms, dažniausiai tenka „smerčiu“ (mirtimi) mokėtis. Po gimdymo suveržianti motinai vidurius rankšluosčiu, didumą apvalanti ir paliekanti ligonę ilsėtis. Kitą dieną valą lovą, šiltu vandeniu plauną gimdą (lytinius organus) iš viršaus, pervelka skalbinius ir t. t.

E. Palubinskienė esanti „sugavusi“ (priėmusi) apie 200 vaikų, ir tik vienas ėjęs nenormaliai – atbulas. Kinkos jai virpėjusios kol „sugavusi“ tą vaikutį. Ji vis stūmusi kūdikį atgal, stengusis sučiuopti kojytes. Nutvėrusi kojytes palengvėl, motinos spyrimosi padedama, traukusi vaikelį. Iki galvelės ištraukto vaikučio smakrelis užkliuvęs už kaulo; babai „užmirusios blusos“. Neįmanydama, ką daryti, ji kėlusi smakriuką aukštyn, palengvėl atversdama galvelę ir šmurkšt... išėjęs vaikas. Akys nušvitusios babai, nors kinkos tebevirpėjusios. Vienas jos „sugautųjų“ vaikų buvęs „ubagas“ – rankų piršteliai kaboję kaip ant siūlių, nosis buvusi didelė, vietoj burnos buvusi tik kažkokia baisi plati plyšė. Vos spėję nuvežti tą kūdikį pakrikštyti, namo parvežant numiręs.

Daug motinų tose apylinkėse prašančios babas, kad jos, pirmą kartą maudydamos vaiką, ypač mergaitę, su-laistytų vandenį perpus su karvės pienu, kad vaikai baltesni, skaistesni, sveikesni būtų. Neturėdamos pieno, kitos motinos kone verkdamos prašančios gauti iš kur bent lašą (truputį) pieno ir įpilti į vandenį. Jei vaiko galvelė yra pailga arba suplota begimdant, reikią uždėti ant mumiuniuko (minkštosios pakaušio vietos) supašytų naminių vilnų saujikę, apgobti galvelę šilkų skarele, suveržti

ir, užpakaly sukeitus kampus, atsukus ant kaktikės, surišti. Numaudžius vaiką, vėl reikią uždėti vilnas ir surišti galvelę. Raišioti reikią tol, kol atsitaisys – apie porą savaičių. Pirmąją savaitę vaiką maudą kasdien, paskiau kitos motinos maudančios dieną pralaidžiui. Bambikės tvirti nereikią, jei pradeda raudonuoti – tepti nesūdytu sviestu. Neturtingi žmonės išleisdavę babą po dviejų trijų dienų. Esą tokių stiprių moterų, kad pagimdžiusios atsikeliančios, nusimaudančios vaiką ir vaikščiojančios lyg nieko nebuvē. Tos – sako Palubinskienė – ir kiaulė pralenkia, jau ir kiaulė tuoj iš kinio nesikelia. Daug esą tokių, kurios keliasi antrą, trečią dieną. Daugiausia moterys išgulinčios savaitę, silpnesnės – dvi.

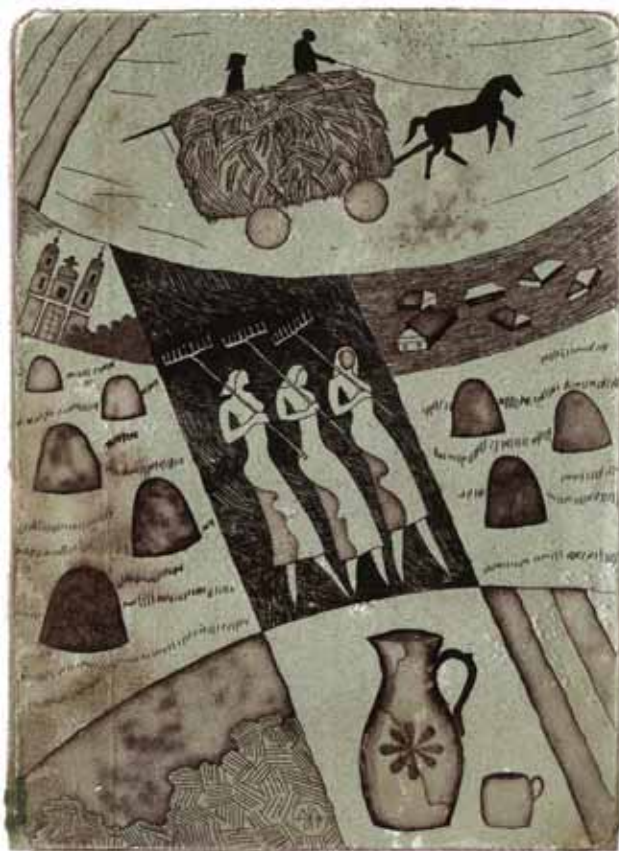
Porą dienų prieš gimdymą moterys labai norinčios valgyti ir daug valgančios. Po gimdymo pirmąją dieną B. Palubinskienė duodanti ligonei arbatos ir pyrago su sviestu, antrąją dieną pjauną vištą arba viščiuką, verdą manų arba ryžių kruopuose ir valgydiną ligonę; jei stipresnė duoda ir mėsos kulšikę, silpnai – tik kruopų.

Turtingieji neišleisdavę babos be krikštynų (vardynų). Kaip žmonės begyventų, o krikštynų be babos neatlieka. Silpnus vaikus skubą krikštyti, kad nenumirtų ir netektų jiems aname gyvenime atklanėse klaidžioti, Dievo veido neregėti. Nespėjus nuvežti bažnyčion, reikią pakrikštyti vandeniu, pagal bažnyčios nurodytą būdą, kad, mirus vaikui, jį kunigai priimtų į šventus kapus laidoti. E. Palubinskienės mokėjimą krikštyti patikrinęs Kvēdarnos klebonas Jurašiūnas ir leidęs jai nelaimėję krikštyti. Kartą jos „atneštas“ vaikelis Paragaudžio sodžiuje atidavęs Dievui dūšią be bažnyčios krikšto. E. Palubinskienė spėjusi jį pakrikštyti. Tėvai palaidoję vaiką Paragaudžio sodžiaus kapuose, žmonės ėmę reikalauti, kad tėvai išsikastų ir atsiimtų nekrikštytą vaiką iš sodžiaus kapų. Bėdon patekęs tėvas nuėjęs pas kleboną klausti patarimo. Klebonas paklausęs, kas buvo prie gimdymo ir, sužinojęs, kad baba buvo E. Palubinskienė, davęs rašteli tėvui, liepęs parnešti jį sodžiaus žmonėms ir pasakyti, kad vaikas yra pakrikštytas ir gali būti tuose kapuose palaidotas.

Daugiausia naujagimių krikštiją praėjus savaitei po gimimo. Kūmus (krikšto tėvus) prašęs tėvas, nes motina dar silpna būna ir negali iš namų išeiti. Seniau po gimdymo moterys iš namų neidavusios iki vedybų. Po trijų savaičių motina galinti eiti išsivesdinti bažnyčion ir tuomet jau galinti eiti į bažnyčią ir svetur.

Kol būna baba, ji žiūri vaiką: mardo, maitina, sausina, švarina, supa, maldo, kai verkia, – dieną ir naktį.

Mardo vaiką, jei turi, naujoje geldoje, jei neturi, tai toje geldoje, kurioje velėja žlugtį ar pyragus maišo. Vandens nevirina, nebent jis nejučiomis atverda. Karštą vandenį ataušina šaltu. Viename geldos gale padeda jau var-

Alfonas Čepauskas. „Jaunystės prisiminimai“

totų, sulankstytų vystyklų galvelei padėti. Vaiką deda vandenin į vystyklą suvyniotą. Paguldytą ant pataisyto priegalvelio aplaisto vandeniu – sušlapina, paskiau plau-na primuilinta skarele, ypač pirmą kartą stengiamasi gerai nuplauti, šiaip atsidėjus plaunamos pažastikės, užpakaliukas, rietukai ir linkmenukas. Nuplautą vaiką ant dešinėsios rankos apverčia aukštielninką, nulaisto vandeniu, pamazgoja muiluota skarele, dar kartą nulaisto vandeniu ir vynioja į švarią drobulikę nušluostyti. Iššutusias vietas gydo naminių bulvių krakmolu, barstydami, arba linine vata kamšydami.

Numaudžius vaiką pirmą kartą, duoda ramulikių, verdančiu vandeniu užplikytų, arbatos kelis šaukštukus. Kai vaikas ima verkti, nerimauti, maisto ieškoti, duoda nugriebto karvės pieno perpus su vandeniu suvirinto, nes motinos, daugiausia, be dviejų, trijų dienų pieno neturi. Esą vaikų, kurie pienu nesitenkiną, kartais visai jo negerią – jie purkščia, spjauna, reikalauja stipresnio maisto. Tokiems vaikams užpliko beigelį (riestainį) verdančiu pienu, gerai išmaišo, įdeda trupučiuką cukraus, deda tyrę į švarią skarelę ir duoda čiulpti; vieną čiulpą iščiulpus, duoda kitą, tol, kol vaikas privalgo. Ėdresni vaikai

(Nukelta į 12 p.)

(Atkelta iš 11 p.)

suvalgą pusę beigelio. Motinos pienui atsiradus, kartais užtenka vaikui maisto, kartais neužtenka – reikia primaitinti. Po dviejų, trijų savaitių duoda beigelių arba manų košės. Sutarkuotus beigelius užpliko verdančiu pienu, gerai išplaka, įdeda cukraus ir valgydina vaikus. Manų košę verda piene, deda trupučiuką cukraus. Beigelių ir manų košę turinti būti tokio tirštumo, kad nuo šaukšto dribtų. Beigelius užpliko kiekvieną kartą prieš maitinimą, o košę išverda ir porai kartų. Silpniesiems vaikams ir beigelius, ir manų košę reikia virti piene perpus su vandeniu. Motinos maitinančios vaikus apie metus. Nutraukdamos vaiką, motinos peržegnojančios vaikus ir jau po to, vėl pradėti žindyti esą bažnyčios labai draudžiama. Žmonės sako, kad atžinduliai vaikai yra blogi žmonės, negeras akis turi. Nutraukus maitinimą, kol perdega pienas, motinai pritvinkusios krūtys veržiančios. Kad lengviau būtų, reikia pakelti krūtis aukštytyn ir, suveržus skarele, parišti. Pieną iš krūtų reikia keletą kartų patraiškyti (pamilžti) pirštais. Pritvinkusias krūtis po gimdymo taip pat reikia traiškyti pirštais. Pirštais traiškomos krūtys labai skauda.

Ramus vaikas išbūnas nesuptas savaitę ir ilgiau. Bliūvį reikia supti į antrą, trečią dieną. Krikštynos (arba balius) dažniausiai būna po savaitės.

Iš anksto paprašytos kūmos atvažiuoja ar ateina tą dieną, kai sutarta vaiką krikštyti. Atvykusias kūmas vaišina, tuo tarpu baba ruošianti vaiką krikštui – velkanti jį krikšto marškinėliais, užmaunanti krikšto kepurėlę, suvystanti. Krikšto marškinėlius ir kepurėlę podei* (krikšto vaikui) beveik visada įtaisanti (nuperkanti, pasiuvanti ir kt.) kūma (krikšto mama). Dėvimuosius marškinėlius siuva iš plono pirktinio audeklo. Krikšto marškinėliams dažnai perka batistą ar kitą labai ploną medžiagą. Jie siuvami kaip ir dėvimieji. Pervien su liemenuku iškerpamos rankovėlės. Rankogalių plotis yra toks, kad įtilptų keturi pirštai. Rankovėlių ilgis – iki alkūnėlių. Vieni marškinėlių antį perkerpa kiaurai, kad patogiau būtų apvilkti, kiti kerpa tik iki pusės marškinėlių. Kad išvystyto pasisklaidyti vaiko pilvelis nesušaltų, kakliuką iškerpa apvalai. Pakakliuke marškinėliai surišami juoste, krikšto marškinėliai surišami tokiau pat kaspinėliu, koku puošiami krikšto aprėdai. Krikšto marškinėlius aplink kaklą, antį ir rankogalius apsiuva mezginukais. Ant siūlų prie mezginukų ir medžiagos siuva siaurus kaspinėlius: berniukams – melsvos, mergaitėms – rausvos spalvos. Kepurėlei atkerpa audeklo juostą ilgio aplink galvelę, žemiau ausų, pločio nuo kaktos iki pakaušio. Perpus sulenktos kepurėlės krijos užpakaly įsiuvama viršų apvaliai iškirptas ir pritaikintas audeklo

gabalas. Priešakį prie kaktos apsiuva mezginėliais ir kaspinėliu kaip marškinėlius. Po kaklu suriša apsiūtojo kaspinėlio atlikusiais galais.

Kūma kūmai nelygu. Turtinga mėgstanti pasirodyti, todėl labiau apdovanoja podę, neturtinga, kuklesnė menkesnes ir dovanas duoda. Krikšto marškinėliai ir kepurėlė esą kiekvienos kūmos prigulėjimas (pareiga jais aprūpinti krikšto vaiką). E. Palubinskienė turėjusi apie 20 podžių. Jei kūma nesiima vežti vaiko krikštyti, tai veža jį baba. Per krikštą berniuką laiko kūmas, mergaitę – kūma, už krikštą kunigui moka kūmas. Grįždami namo, kūmai perka vaikui dovanų, dažniausiai 2 kg muilo, 2 kg cukraus ir 2 kg manų kruopų. Parvežę pakrikštytą vaiką ir dovanas, kūmai atiduoda kūdikį motinai. Motina dėkoja kūmams už pakrikštijimą, bučiuoja vaiką, nes kūdikis po krikšto esą šventas, kaip angelėlis. Vaikams ir svečiams kūmai parveža ir padalina saldinių. Babai, jei berniukas, duoda pinigų kūmas, jei mergaitė – kūma.

Prieš Didįjį karą (Pirmąjį pasaulinį) baba už vaiką gaudavusi iš kūmos arba kūmo (kūmino) 5 ir 10 rb.

Grįžusius kūmus ir kviestus svečius vaišina. Kūmus prie stalo sodina greta ir liepia susispausti, kad nebūtų reti vaiko dantys. Babą E. Palubinskienę, kaip pasiturinčią ūkininkę, labai gerbdavę ir mylėdavę. Per krikštynas ją sodindavę greta kūmų. Įnames, neturtingas babas ne taip mylėdavę ir per krikštynas jos būdavusios prie vaiko arba kur pakrašty prie stalo pasodintos. Išeidamos namo, babos iš tėvų gaudavusios pinigais 2, 3 ar 5 rublius ir duotais – duonos, lašinių, kruopų ir kita ko. E. Palubinskienė, savo ūkį turėdama, duotų nesinešdavo, iš neturtingų pinigų neimdavo.

Gyvenime kūmas podėmis mažai tesirūpindavo, kūma savo podei, ypač mergaitėi ištekant, kelianti svočystę arba perkanti dovanų – šilko skarelę ar ką kitą. Mažai arba jaunai podei mirus, tuoj duoda žinią kūmams. Kūma mirusiai podei perka įkapes, aprėdo, peržegnoja ir paguldo ant lentos, kūmas dirbina karstą.

Paskutinis vaikas vadinamas pagranduku.

E. Palubinskienė vartoja ir žino šiuos vaistus:

Metruškos – panašios į petruškas, žieminės žolės sėjamos arba sodinamos daržuose. Džiovinėtų metruškų arbatą duoda moterims prieš gimdymą ir po gimdymo.

Mišinys – deda po truputį šantų, metruškų, liepos žiedų. Troškiai virinant, kad ir arbata būtų gerai geltona. Jei moteris geria alkoholį, baigiant virti arba nukaitus galima įpilti degtinės stikliuką. Alkoholio nevarojančiai moteriškai degtinės negalima pilti, nes gali imti širdį draskyti ar šiaip sveikatai pakenkti. Arbatą be degtinės, cukrumi pasaldžius, galima gerti vietoj vandens. Su degtine gerti reikia kelis kartus per dieną. Jei kyla skausmai, reikia dažniau gerti. Jei tos lėkarstvos

Pavasaris... Danutės Ramonaitės nuotraukos

(vaistai) negelbsti, ima iš vaistinės macicos šaknų, verda jų arbatą ir duoda gerti. Šaknų vietoje galima naudoti vaistinėje pirkty, macicos lašų po 15, 20 lašų (atitinkamai pagal moteriškės stiprumą).

Santos (bobžolės) sėjamos arba sodinamos daržuose bei darželiuose. Tai yra žieminės žolės, panašios į gau ruotąsias mėtus. Suskintas šantas džiovina lauke, laiko troboje pakabintas ant gembės arba palėpėje pakištas. Prireikus verda arbatą ir duoda moterims gerti po gim dymo nuo galvos skausmo, ypač nuo pjūtės – vidurių skausmo. Pjūtis yra baisi liga, jei negydysi, gali moterį negyvai užpjauti.

Vaikams nuo kirminų E. Palubinskienė ir kitos Lembo sodžiaus moterys duodančios gerti:

1. Degintų plunksnų, įmaišo jas į vandens šaukštelį;
2. Pypkės šarvalų (šiaudu prikrapščiusios iš pypkės šarvalų, tepančios jais vaikams po nosimi ir duobelę po kaklu). Pypkės šarvalų duodančios ir gerti, paskalavusios šarvaluotą šiaudą vandens šaukštelyje;
3. Po porą lašelių sudaužyto česnako įspaudžia į vandenį arba pieną ir duoda gerti.

E. Palubinskienės tėvas žinojęs kažkokias litaras (raides) bei žodžius nuo pasiutimo. Žmonių prašomas, rašydavęs juos popierėliuose ir liepdavęs sušerti aprietam gyvuliui.

Kartą tėvui į mažiuką kojos pirštuką įkandusi gyvatė. Ten pat, pievoje, užveržę jam koją taip, kad ravas (griovys, žaizda) pasidarę, tačiau putmenys ėję toliau ir, kol parvežę namo, koja buvusi kaip kaladė. Namuose, asloje tuoj iškasę duobę, suvertę apie porą gorčių rūgusio pieno, pasodinę tėvą ant žemės ir įmerkę koją iki kelio. Rūgęs pienas traukią karštį, neleidžia plisti tinimui. Priegalvėmis, poduškomis (pagalvėmis) atkalstytas, ko-

ją įmerkęs, tėvas sėdėjęs visą naktį ir sirgęs septynias savaites. Po trejų metų vėl jam įkandusi gyvatė, tačiau tada persirgęs vaikščiodamas, gydydamas pypkės rašalu, lašindamas jį iš cibuko ant žaizdelės.

E. Palubinskienės motina nuo galvos skaudėjimo gelbėdavusis siurbėlėmis. Tikrąsias, rainas siurbėles, pirštuko didumo, turėdavusios moterys „daktarkos“ ir statydavusios už pinigus. Siurbėles moterys laikydavusios slovike (stikliniame indėlyje). Kuo maitindavo siurbėles, E. Palubinskienė nežinanti. Ji matydavusi, kaip moterys statydavusios siurbėles ant sprando virš kraujagyslių ir kalbėdavusios, kad kumelsiurbių negalima statyti, nes jos užteršiančios kūną. Kraujo prisigėrusias siurbėles suleisdavo į vandenį, užpildavo ant nosyčių druskos, kad išvemtų kraują ir dar pirštais išmilždavo. Išbraukiusios kraują iš siurbėlių, vėl suleisdavo jas į stiklinį indelį. Žmogaus kraujas siurbėlėms netinka, todėl jos, paliktos su žmogaus krauju, dvesiančios.

Tiek pavyko man gauti žinių iš Lembo ir apylinkės sodžių babos E. Palubinskienės.

Pasakojimas užrašytas Šiaulių Kraštotyros Draugijos ekspedicijos, 1939 m. liepos mėnesį vykusių lembo sodžiuje, metu

Pirmą kartą tekstas paskelbtas leidinyje „Gimtasai Kraštas“, Šiauliai, 1940–1947, Nr. 3–4, p. 291–297

* Pode vadinama kūma ir kūminas (krikšto motina ir tėvas) savo po krikštu neštą berniuką arba mergaitę.

* Lininę vatą daro taip: paima švarų lininį atlikusį skudurėlį, kaišia jį peiliu ir sukaišia į pūkelius lyg vatą.

Berželiai pavasarį ir zuikio kopūstai. Danguolės Želvytės nuotrauka

Iš talkų istorijos Žemaitijoje

J. SAVICKIS

Vienos būdingiausių talkų lietuvių valstiečių ūkiniam gyvenime vykdavo per mėšlavežį. Čia aprašomos mėšlavežio talkos, vykdavusios Vieکشnių, Šilalės ir Skaudvilės apylinkėse XX a. pradžioje, jų metu vartoti darbo įrankiai, gaminti valgiai.

Vieکشnių apylinkėje apie valaką žemės turėję valstiečiai, mėšlamis vežti telkdavo talką iš 8–12 pastočių; ratai daugiausia būdavo vienkinkiai. Mėšlus kabindavo vy-

rai. Kiek pastočių, tiek būdavo ir vyrų. Šeimininkas lauke mėšlus versdavo su „vertekliu“ arba „kobinieku“. Sukviestos merginos ir jaunos moterys mėšlą iškratydavo dvipirštėmis šakėmis (kapstyklėmis). Tų merginų ar moterų būdavo 5–7. Arklius važnyčiodavo 10–14 metų amžiaus piemenukai.

Jeigu tarp mėšlo kabintojų būdavo jaunų vyrų, tai jie dažnai kratytojoms į lauką pasiūsdavo gėlių: į darželį išokę nuskindavo jurginų ar pinavijų ir pririšdavo gėles prie arklio lanko (apie Vieکشnius arklius kinkydavo su lanku), o važnyčiojojas lauke turėdavo pasakyti, kuriai kratytojai ir nuo ko tie žiedai skiriami. Atsidėkodama kratytoja taip pat ką nors sugalvodavo ir per tą patį ar kitą važnyčiotoją atsiūsdavo – kad ir prisintų lauko gėlių.

Per mėšlavežį valgyti duodavo penkis kartus. Taigi būdavo pusryčiai, priešpiečiai, pietūs, pusvakariai, vakarienė. Pusryčiams išvirdavo barščių su mėsa arba ruginę košę su spirgais (valgydavo su rūgščiu ar saldžiu pienu). Apie Vieکشnius ruginę košę vyrai labai mėgdavo valgyti per pusryčius. Kai kada tokią košę žmonės vadindavo „vilnone koše“, kad atskirtų nuo bulbinės, kurią vadindavo „marškone“ ir pusiau miltinės, pusiau bulbinės košės, vadinamos „pusmarškone“. Jei talka būdavo pasninko dieną, duodavo pieno. Priespiečiams patiekdavo kavos, sviesto, silkės, kiaušinieneš su lašiniiais, šviežio (rūgštaus ar saldaus) sūrio bei skanaus kildyto rūgštaus pieno. Pietums išvirdavo mėsishkos sriubos, mėšą virda-

vo tokią, kas kokią turėdavo (šviežią, sūdytą, rūkytą). Per pietus talkininkai dvi valandas pailsėdavo (pavalgę suguldavo pokaičio – parpiečio). Tuo metu ir arkliai pailsėdavo. Arkliams papjaudavo šeko, duodavo vikių, avižų mišinio ir kt. Jaunimas per pokaitį dažniausiai nerimdavo, lakstydavo, erzindavo vienas kitą, perpildavo vandeniu ir t. t. Pusvakariams duodavo kavos, kiaušienės, sviesto, ragaišio, pieno, sūrio, dešros. Jei būdavo pasninkas, tai duodavo silkės. Vakarienei būdavo pikliavotų kvietinių miltų putra, miežinių ar kvietinių kruopų sriuba.

Mėšlavežio pabaigtuvėms paruošdavo „magaryčias“ – duodavo alaus arba naminės degtinės. Jeigu pasitaikydavo šeštadienis, tai šeimynai leisdavo susiorganizuoti patalkį: pakviesdavo muzikantą, o suėjus daugiau kaimynų bernų, smagiai pašokdavo. Jei kaime kas nors suruošdavo šokius ne talkos proga, bet šiaip sau, be niekur nieko, tada tie šokiai vadindavosi „nibre“.

Apie Šilalę mėšlus veždavo poriniais ratais, valstietis sutelkdavo 5–6 pastotes. Mėšlą kabindavo keturražėmis šakėmis, kratydavo mėšlakratėmis dviražėmis šakėmis. Sakydavo: mėšlo einu kapstyti, kratyti, ardyti. Mėšlą kabindavo jaunesni ir vyresni vyrai, o kratydavo merginos ir jaunos moterys. Mėšlą veždavo dideliais „valkčiais“, juos mažomis krūvikėmis iš vežimo lauke „vertekliu“ išversdavo pats šeimnininkas. Arklius važnyčiodavo piemenukai, pusberniai jam padėdavo mėšlus kabinti.

Valgyti duodavo pusryčius, priešpiečius, pietus, pusvakarius ir vakarienę. Po Pirmojo pasaulinio karo pradėjo duoti ir priešpusryčius (iškepėdavo kiaušienės, duodavo dešros ar saldaus sūrio, iškepėdavo varškės su kiaušiniiais). Pusryčiams išvirdavo sriubos („verėno“) su rūkyta mėsa ar rūkytais lašiniiais, arba ir mėsos, ir lašinių kartu. Dažniausiai pusryčiams išvirdavo barščių su mėsa. Pavalgius mėsos, dar duodavo sriubos iš beveik vien tik piene virtų miežinių kruopų. Pietūs būdavo lygiai tokie pat, kaip ir pusryčiai. Priešpiečiams ir pusvakariams duodavo kietai ir minkšto sūrio, sviesto, dešros ar lašinių ir saldaus pieno užsigerti. Vakariene būdavo lengvesnė – dažniausiai patiekėdavo kvietinių miltų sriubą ir lakštienę.

Šilalės apylinkėse, kaip ir anksčiau minėtose Viekšnių apylinkėse, taip pat būdavo patalkis su šokiais.

Skaudvilės valsčiaus Maldūnų kaime dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą mėšlavežio talkos būdavo labai panašios į

„Ties išlikimo riba“. Danguolės Želvytės nuotrauka

Šilalės apylinkės talkas. Pagrindinis mėšlavežio talkų valgis per priešpiečius ir pusvakarius buvo minkštas ir kietas sūris, kartais su kmynais, kai kada – saldi varškė, dešra, lašiniai ir saldus pienas. Silkės duodavo tik pasninko dienomis – penktadieniais ir šeštadieniais. Po Pirmojo pasaulinio karo valstiečiai šeštadienį pasninko nebesilaikydavo.

Talkos pabaigtuvėms būdavo specialūs valgiai – varškėti ir lašinėti šaltanosiai. Įdaras būdavo saldžios varškės su kiaušiniiais, o lašiniai būdavo supjaustyti gana stambiais keturkampiais spirgais. Be to, ant stalo pastatydavo butelį ar du degtinės. Jei tą dieną šeimnininkaudavo mergina, tai ji į vieną ar du šaltanosius įdėdavo suspaustų miltų gniužulą ir tokį šaltanosį atskirai išvirdavo. Įdėjusi į dubenį tokį šaltanosį ant pat viršaus, dubenį taip pasukdavo, kad tą šaltanosį turėdavo paimti jos nužiūrėtas vaikinai: tam vaikinui šaltanosio galą nukandus, miltai tarp dantų pradėdavo dulkėti, ir visiems iš to būdavo juoko.

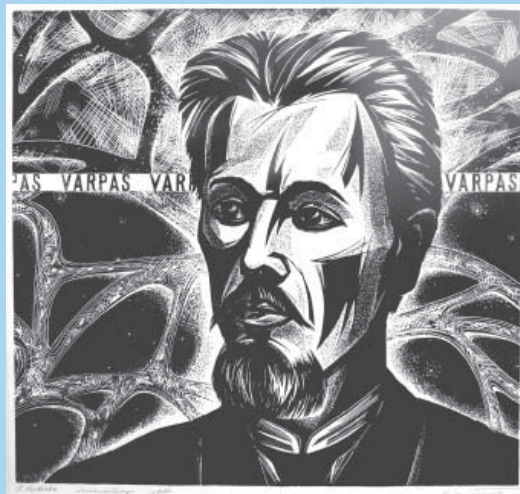
Tekstas pirmą kartą paskelbtas leidinyje „Kraštotyra“ (1966 m., p. 99–101)

Vincas Kudirka – Lietuvos mylėtojas

AUDRONĖ ANULIENĖ

2008 M. PAMINĖJOME VINCO KUDIRKOS
150-ĄSIAS GIMIMO METINES

Vincas Kudirka. Autorius – dailininkas Romualdas Čarna

Ką mums primena XIX a. paskutiniai dešimtmečiai – Vinco Kudirkos laikmetis?

Geriausiai prisimenama tai, kas nekasdieniška, neįprasta, išskirtinio... Vinco Kudirkos asmenybė su niekuo kitu nesulyginama – drąši, tiesi, pranašinga ir taikli. Taikyta be užuolankų, į pačią esmę. Žmogaus esmė – tai žemė, į kurią įleidi šaknis, iš kurios išaugi, kurios syvais minti ir kurios kalba pragysti ne tik „apie klapatus, vargelius Lietuvos krašto [...]“ (1, p. 40). Tai žemė, kuriai įsipareigota visa savo esybe – darbu, kūryba ir gynyba. Koks gi tu būsi žmogus, jei nesaugosi savų namų?! Pats poetas, prozininkas, publicistas, vertėjas, kritikas, muzikas – įvardijamas vienu kilniu žodžiu „kūrėjas“ – ne iškart susivokė, kas esąs, ir jo sąmonėjimui reikėjo laiko, laiko susivokti lietuviu esant. Jis išsižadėjo tų dienų ir valandų, kurios ne Lietuvai buvo skirtos. „Nesugrąžintinai išbrauktos tapo iš mano gyvenimo, kai po lietuvių, ir gėda, kad taip ilgai buvau pagedėliu (4, p. 29)“, XIX a. pabaigoje į „Aušros“ judėjimą susibūrė daug aktyvios lietuvių inteligentijos – kūrybingas vienminčių Lietuvos mylėtojų būrys. Po „Aušros“ gimė „Varpas“ ir tautinės idėjos gyvavo toliau, drąsiai imtasi plunksnos ir rašyta lietuviškai, nepaisant „maskoliškų“ įstatymų. Anot Vinco Mykolaičio-Putino, „pirmieji laikraščiai tiesė tautinės ir visuomeninės ideologijos pagrindus, formavo jos pradus, organizavo pačią visuomenę ir tautą, kurios reikalais mito ir literatūra (2, p. 5)“. Vincas Kudirka drąsiai iškėlė lietuviškumo vėliavą ir kvietė burtis, sąmonėti, mąstyti apie tautą ir jos problemas, o jas apsvarsčius, siekti asmeninės ir tautinės laisvės.

Vinco Kudirkos kūrybinės mintys, apmąstymai buvo labai kryptingi ir vieningi, nors plėtojami skirtingo-

mis kūrybinėmis išraiškomis – proza, poezija, publicistika. Laikraštyje „Varpas“, kurį V. Kudirka redagavo, atsispindėjo jo patriotinės idėjos, svajonės, siekiai bei nuoskaudos, nusivylimai (plg. 2, p. 8). Spausdinta įvairi jo kūryba, bet publicistikai atiduota daugiausia talento, jėgų ir širdies.

Bibliografas Vaclovas Biržiška teigė, kad V. Kudirką būtų galima pavadinti „atviriausiu ir žymiausiu lietuvių publicistu“ (3, p. 255), nes jo tekstuose kalbama itin aktualiomis temomis, keliamos patrauklios idėjos, pasirinktas lankstus, taiklus, kartais gudriai ironiškas ir dygokas stilius. V. Kudirka „Tėvynės varpuose“, laikraščio „Varpas“ poskytyje, kur apie dešimt metų spausdindavo savo straipsnius, prabilo ne kaip vien kritikuojančias ar verkšlenantis dėl ištikusių negandų moralistas, bet kaip visos despotiškos sistemos demaskuotojas, drąsus kovotojas, norintis sugrąžinti „į civilizacijos rikiuotę iki tol pažemintą tautą ir asmenį“ (3, p. 255). Literatūrologas Marijus Šidlauskas yra rašęs, kad V. Kudirka „pirmasis perkrimto tautų asimiliavimo kėslus, apnuogino imperinio gniuždymo amoralumą, įspėdamas apie klastingą išorinės prievartos ryšį su vidine savigriova“ (4, p. 27). V. Kudirka palietė įvairiausias problemas: ekonomines (amatų, prekybos, žemės ūkio, upeivystės), švietimo (smerkė rusifikavimą, kalbėjo apie lietuviškų mokyklų, kvalifikuotų pedagogų reikmę), religines (buvo prieš katalikų pravoslavimą), kultūros (kalbėjo apie lietuvių kultūros, literatūros, meno, kalbos padėtį), politines (smerkė carizmo despotizmą, nutautinimą, svarstė apie Vakarų ir Rytų kultūrų santykį, apmąstė savos tautos likimą, žadino patriotines idėjas, iškėlė laisvės vertybę kaip būtinybę tautai išlikti) ir kitas.

Visa esybe jis išliko susijęs su savos tautos gyvastimi, net pamiršdamas save... 1899 m. Rudenį jis jau sunkiai sirgo, bet intensyviai dirbo prie proginio „Varpo“ numerio (jis buvo skirtas dešimtosioms leidinio metinėms). Tada iš meilės Tėvynei, iš ištikimybės jos laisvės idėjai gimė nemarioji „Tautiška giesmė“. Pritrūkus medžiagos, rašyta, nepaisant žudančios ligos, 40 laipsnių temperatūros: „Dešimt metų! O rodosi, kad štai da tik vakar sutarėme išleisti „Varpą“. Bet atmainos, įvykusios aplinkui mus per tą laiką, sulinkusios nuo darbo mūsų pačių strėnos, pasidabruoti nuo rūpesčių plaukai tuoj verčia atsipeikėti, kad ne vienos dienos čia praeita (2, p. 422)...“

Kyla klausimas – kaip apibrėžti Vinco Kudirkos keliamą tautiškumo idėją, ką galima įpinti į jo simboliškai austą tautinę juostą?!

Vincas Mykolaitis-Putinas savo „Atsiminimuose“ rašė: „Aš išskiriu tris tautiškumo pasireiškimo etapus bei laipsnius kūryboje (5, p. 74)“. Analizuojant V. Kudirkos veiklą ir kūrybą taip pat galima remtis šia teorija, šiuo skirstymu.

Pirmasis tautiškumo pasireiškimo etapas – proto ir valios pasiryžimas būti savo tautos ir savo žemės sūnumi, t. y. pasiryžimas mylėti savo tėvynę, jos istoriją, gamtą, žmones, gerbti tautos tradicijas, meną. Tas pasiryžimas prasidėjo sąmonėjant, dar besimokant Varšuvoje, kai susivokta, jog veikla ne Lietuvai, ne lietuvių tautai – pagėdžiška (plg. 4, p. 29). „Lietuviai turi pažinti Lietuvą. Kiekvienas iš mūsų turi žinoti, kur lietuvis verkia, o kur džiaugiasi, kur vargsta, o kur turtuose, kur apleistas ir nuskriaustas, o kur liuosas ir laimingas, idant matytume, katrą brolių reikia gelbėti, o nuo katro prašyti pagelbos; turime žinoti jausmus, mislis ir darbus visų lietuvių, idant aišku būtų, ant ko galima yra remtis, norint apginti savo tėvynę ir suteikti jai laimę (2, p. 146)“, – taip altruistiškai dalijosi savo mintimis V. Kudirka su „Tėvynės varpų“ skaitytojais. Gal dėl tokio altruistinio mąstymo žmonės ir gerbė V. Kudirką, „su begaliniu susidomėjimu ir estetiniu susižavėjimu (2, p. 8)“ skaitė jo straipsnius.

Itin nuoširdi V. Kudirkos didaktika: jis labai nuoširdžiai ir įtikinamai mokėjo kalbėti apie gimtosios kalbos svarbą, grožį, apie lietuvių kalbos žodyną ir gramatikų reikalingumą, apie lietuviškų mokyklų būtinybę.

1889 m. V. Kudirka rašė: „Važinėdamas šią vasarą po Lietuvą, užtėmijau, kad piemenukai (paleisti ant vasaros iš pirmamokslinčių mokintiniai) stengiasi kaip įmanydami kalbėti tarp savęs maskoliškai ir noriai rašinėja ant sienų ir tvorų maskoliškai taipgi, bet tokius

Monumentas Vincui Kudirkai Vilniuje, Kudirkos aikštėje (priešais Vyriausybės rūmus). Skulptorius Arūnas Sakalauskas, architektas Ričardas Krištapavičius. Nuotrauka iš RKIC archyvo

žodžius, kuriuos galima išgirsti vien tik nuo maskoliškų kareivių. Tėvai, nesuprasdami nieko, džiaugiasi, kad jų vaikeliai „mokinti“, nes jau moka ir kalbėti kitoniškai, ir da rašyti. Tėvus nei vaikus nėr ką kaltinti – vieni nieko nesupranta, kiti per jauni. Pavyzdys eina iš viršaus. Jeigu inteligentai susirinkę kur meta lietuvišką kalbą ir pradeda kalbėti tarp savęs kitoniškai, idant pasirodyti, kad „mokinti“ ir „navatnesni“ už prastus žmones, tai ko norėti nuo mažų vaikų, kurie negali da savim valdyti ir iš paikumo geidžia pasirodyti, ką tik jie moka? Ko norėti nuo tėvų, kuriems juk smagu matyti, kad jų vaikeliai jau „navatnesni“ ir gali apsieiti be lietuviškos kalbos? Kada tėvai tų vaikų pamatys, kad mokinti nelaiko sau už nusidėjimą lietuvišką kalbą, pasakys savo vaikams: „Žiūrėk, vaikeli! Ana daktaras, kunigėlis ir sūdzia, toki mokinti, o kalba tarp savęs lietuviškai! Daryk ir tu taip, tai turbūt taip reikia!“ Ir pradės maži vaikai kalbėti lietuviškai, ir ant sienų ir tvorų paregėsime parašus lietuviškoje kalboje, kurioje nėr nė tokių piktų žodžių, kokius šiandien rašinėja maskoliš-

(Nukelta į 18 p.)

(Atkelta iš 17 p.)

kai. Vaikai pripras prie kalbos savo tėvų ir neišmoks piktžodžiauti (2, p. 152–153)“. Nors pats V. Kudirka atsisakė mokslų kunigų seminarijoje, bet katalikiško tikėjimo tradiciją gerbė ir piktinosi, „kad rusai vilko akimis žiūri ant Lietuvos katalikiškų bažnyčių (2, p. 157)“. Piktinosi jis ir emigracija: „Turime gan daug lietuvių, palikusių dėlei visokių aplinkybių tėvynę ir išsisklaidžiusių po visą margą svieta“; skaudino išdavystės („Saugok mus, Dieve, ir nuo judošių, kurie „už trisdešimts grašių“ nesibjaurie parduoti savo brolių!“), lietuviybės ir lietuviškų raštų naikinimas („O XIX amž! Argi tu nerausti nuo gėdos, argi gali kęsti tuos dūmus ir tą ugnį, kurioje nekaltai nyksta mylimiausi tavo turtais – knygos?“).

Antrasis tautiškumo pasireiškimo etapas – kūrybos medžiagos: temų, formos ieškojimas, vedantis į liaudies kūrybą. 1888 m. Varšuvoje V. Kudirka įsteigė „Lietuvos“ draugiją, į kurios įstatus įrašė žodžius, kad draugijos lėšos bus skiriamos lietuviškam menui. Tie nuostatai tapo V. Kudirkos ir jo bendražygių veiklos gairėmis, galima sakyti, taip atsirado XIX a. pabaigoje „nacionalinės savimones didžioji programa (6)“. Žodžiu ir raštu jis agitavo kultūros ugdymą pradėti nuo liaudies žodinės kūrybos ir muzikos. Buvo organizuojami slaptieji vakarai, kurie be dainos, be lietuviškų šokių būtų buvę, anot paties V. Kudirkos, nepilnaverčiai – juk nei lietuviškos dainos, nei muzikos nepakeisi kitų tautų analogiška kūryba. Tai būtų dvasinė tuštuma. Be to, jis vienas iš pirmųjų rinko liaudies dainas ir išleido pirmuosius rinkinius (1895 m. – I dalis, 1898 m. – II dalis). Pats griežė smuiku, violančele, citra, rašė muziką šokiams, harmonizavo liaudies dainas, komponavo instrumentinės muzikos kūrinius, parašė Lietuvos himną.

Dr. doc. Aleksandras Guobys yra rašęs, kad „visoje V. Kudirkos muzikinėje veikloje nesunku atsekti lietuvių prigimtine kūrybos vystymosi tradiciją, ateinančią iš tautosakos, mitologijos, sakmių, papročių, apeigų, kur dominuoja gyvenimo patirtis, etika, optimizmas, epochos socialiniai reiškiniai (6)“. Vadinasi, liaudies kūrybos motyvai dažni visoje V. Kudirkos kūryboje: liaudies dainų stilizacijos esti poezijoje, kurtoje muzikoje, publicistikoje ne kartą rašyta apie liaudies meną.

Trečiasis tautiškumo pasireiškimo etapas – gilesnis liaudies kūrybos esmės ir tautinio charakterio suvokimas, jo sulyginimas su savo dvasiniu gyvenimu, savo asmenybe. Domėjimasis Lietuvos reikalais, istorija, tautosakos rinkimas, gimtosios kalbos vartojimas, gaivini-

mas, literatūros gimtąja kalba kūrimas – įprasti kultūriniai V. Kudirkos darbai. Kaip tautosakinį elementą galima įvardyti ir liaudiškąją leksiką: tarmybes, senąsias žodžių formas, konstrukcijas, frazeologizmus, palyginius. Tai kūrėjui įgimta, įaugę į sąmonę, kaip sakoma, įlieta jau su motinos pienu.

V. Kudirka „Tėvynės varpuose“ rašė: „Mano motina davė man, ką apskritai motina lietuvė gali duoti savo vaikams, dargi daugiau, nes pati daugiau turėjo. Labai gražiai dainavo, labai puikiai margino margučius, labai dailiai sekė pasakas ir prie tų „dailių“ dalykų mane pritraukė (2, p. 327)“. Žinia, kad V. Kudirka anksti neteko mamos, vos dešimtus metus eidamas liko našlaitis, bet mamos pamokėlės išliko gyvos ir lydėjo jį trumpame gyvenimo kelyje; mamos vaizdas visad išliko „ideališkas“ (plg. 2; p. 327).

Kyla dar viena keistoka mintis: V. Kudirka – auka Lietuvai ar dovana?! Vargu, ar beišgirsiu atsakymą... Širdis kužda, kad ir tai, ir tai: auka – nes sau nieko nesiekė, nieko neužgyveno, nesukūrė net šeimos, nors buvo vienas šauniausių „kavalielių“, atsisakė meilės, vaikų kryžtavimo, savos laimės ir visa, ką turėjo gražiausio – jėgas, jaunystę, talentus, padovanojo savo vienintelei mylimajai – Lietuvai... Taigi jis gražiausia dovana mums visiems...

Gražiausia vienok esti akimis matyti,
Kada širdims ir žodžiams ir darbai atsako,
Kad visi tie lietuviai patys, nevaryti,
Savo tėvynės garbei ne'pželdina tako.

(V. Kudirka. „Gražu, gražiau ir gražiausia“; 2, p. 24)

LITERATŪRA:

1. Baranauskas A., *Rinktinė*, Vilnius: Baltos lankos, 1994.
2. Kudirka V., *Poezija. Proza. Publicistika*, Kaunas, Šviesa, 1990.
3. „Vincas Kudirka“, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
4. „Vincas Kudirka – ties išnykimo riba: rezignuoti ar kovoti?“, *Gimtas žodis*, 2008 m. Nr. 12.
5. Žukas S., *Tautosaka dabartinėje lietuvių poezijoje*, Vilnius, 1983.
6. Interneto leidinys *Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus* (prieiga internete http://teatras.mch.mii.lt/Teatras/V_kudirka.htm, žr. 2008 m. lapkričio 10 d.).

LIETUVOS KULINARINIS PAVELDAS

Žemaičių bajorų Šventų Velykų valgiai

VINCENTAS SAKAS

KARALIŠKI ŠVENTŲ VELYKŲ PIETŪS

Štai kaip XVI a. pr. metraštininkai aprašė Lietuvos valdovų Šventų Velykų pietus:

Ant Lietuvos Didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo Kazimieraičio Jogailaičio (1506–1548) bei jo brolio Vladislovo, kuris tuo metu buvo Čekijos ir Vengrijos karalius, Šventų Velykų stalo buvo dedamas keptas įdarytas avinėlis, simbolizuojantis Dievo avinėlį. Jį pagal tų laikų etiketą valgyti galėdavo tik damos, aukščiausi pasaulietiniai ir dvasininkijos asmenys.

Ant kiekvieno stalo kampo būdavo po vieną elnią, paausiuotais ragais ir įdaryta kepta paukštiena. Jie simbolizavo garbinamus keturis metų laikus. Čia pat ant stalo būdavo patiekiami dvylika keptų šernų, įdarytų keptais paršiukais, kumpiais ir dešromis. Jie simbolizuodavo dvylika mėnesių.

Aplink tuos fantastiškus patiekalus būdavo sudėlioti 365 ragaišiai, grybais, kiaušiniai ir kopūstais įdaryti žemaitiški pyragai, paskui mozūrai (saldūs pyragai), žemaitiški papločiai, papuošti meduje mirkytais džiovintais vaisiais. Už jų stovėdavo tiek pat putnių minkštų bobų, papuoštų kalėdiniais ornamentais ir užrašais.

Dvylika kibiro dydžio sidabrinių paausiuotų statinių su vynu vaizduodavo dvylika mėnesių, 52 mažesnes sidabrinės statinaitės, sklidinios Italijos, Ispanijos ir Kipro vynu, atitinkamai simbolizavo 52 metų savaites. 365 buteliai su Vengrijos „Tokajumi“ rodė dienų skaičių metuose. Tarnams valdovai prieš šventes nurodydavo patiekti ir 8760 kvortų midaus, kurios rodė valandų skaičių metuose.

Berželiai pavasarį. Danguolės Želvytės nuotrauka

ŽEMAIČIŲ BAJORŲ PIRMOSIOS ŠVENTŲ VELYKŲ DIENOS (UGNIES DIENOS) STALAS

Literatūroje randame aprašytus tokius XIX a. šiaurės Žemaitijos bajorų (konkrečiai – Kėklių) Šventų Velykų papročius:

Sulaukus sekmadienio ryto, apie bažnyčią eidavo Prisikėlimo procesija, kurioje grodavo kaimo muzikantai. Priešinga kryptimi seniau dažnai eidavo triukšmingi persirengėliai („žydai“). Jie trukdydavo procesijai, todėl gaudavo gerai į kailį ir per „kramę“. Kad mažiau skaudėtų, persirengėliai būdavo iš anksto pasidarę šiaudines arba pakulų kupras, užsidėję pakulų prikimštas kepures. Tą sekmadienį žemaičiai į bažnyčią nešdavo pašventinti Velykų pyragus – bobas.

Parėjusieji iš bažnyčios namo, pasveikindavo su šventėmis namiškius. Po to kartu su visa šeima sėsdavo prie šventinio stalo. Pirmąją Velykų dieną į svečius niekas nevaikščiodavo, kiaušinių neritinėdavo ir juos daužydami (margindami) nesirungdavo. Per pirmąją Šventų Velykų dieną ant stalo dėdavo iš bažnyčios parsineštą pa-

(Nukelta į 20 p.)

(Atkelta iš 19 p.)

šventintą Velykų bobą, jau rudenį būtent šiam šventiniam stalui paruoštą garsųjį žemaitiškai rūkytą ir gerai subrandintą avienos kumpį (vėliau, kai buvo pamirštas šis autentiškas sakralinis avienos valgis, ant Velykų stalo atsirado veršienos kumpis). Bajorams, dvarininkams, klebonams, be viso to, kas minėta, dar patiekdavo įdarytą keptą ėriuką. Ėriuko galva būdavo įdaryta svieste su džiovėsėliais ir prieskoninėmis žolelėmis keptomis smege-nėlėmis, o pats ėriukas būdavo įdaromas malta aviena, išmaišyta su kiaušinių tryniais, džiovėsėliais ir pagardinta cinamonais, muskatų riešutais, pipirais bei čiobreliais.

Būtinai ant stalo būdavo dedami įvairiausiai rūkyti, virti, sūdyti, kvapiomis žolelėmis prieskoniuoti lašiniai: sniego baltumo lašiniai su raudonos mėsytės tarpsluoksniais, rusva traškia odele ir gardaus rūkymo dūmelio aromatu, dvelkiančiu kadagiais; sūdyti balti kaip gulbės; virti gintariniai (dažyti svogūnų lukštais) minkštučiai su raudonos mėsytės tarpsluoksniais, virti aitrūs su įvairiausiai prieskoniais. Šiandien apie tokius dalykus mažai kas yra net ir girdėjęs.

Atskirų padažų prie šių mėsos patiekalų neruošdavo, tačiau krienų būdavo apščiai: baltieji aitrūs, nuo kurių kvapo ašaros bėgdavo, o įsidėjus burnon net amą atimdavo; raudonieji, dažyti burokėlių sunka; rūgštoki su trintomis spanguolėmis; švelnesni su grietine; salsvi aksominio skonio su virta obuolių koše ir grietinėle, – ypač mėgiami vaikelių.

Daug juokų per ašaras būdavo, kai vyresnieji vaikus ar jaunimą mokindavo valgyti valgius su aitraisiais krienais. Patyrusieji žinodavo, kad valgį pirma reikia gerai sukramtyti ir tik po to dėti į burną krienų, – tada jų aštrumas, deginimas dingdavo. O kas pirma krienus arba su kšniu juos burnon įsidėdavo, tas pajusdavo visą krienų galią, – ir verkdamo, ir vos kvapą atgaudavo.

Ant šventinio stalo dar būdavo naminio sviesto „avinėlis“, ragaišiai, bandos, žemaitiškai kiaušiniiais, kopūstais arba grybais įdaryti pyragai, dažyti ir įvairiausiai raštais išmarginti kiaušiniai – margučiai.

Beje, Velykos vadinamos ne nuo rusiškai baltarusiško žodžio „velikij“, kaip aiškina kai kurie kalbininkai, – rusai, kaip ir pravoslavai baltarusiai, savo Velykas vadiną „pascha“, ir juolab ne nuo aukštaitiško žodžio „vėlė“, o nuo žemaitiško (teisingiau – kėkliško) žodžio „velkinis“ – pirmasis pavasarinis kiaušinis.

Žemaičiai, pirmieji iš savo protėvių žemės į Europą atsinešę prijaukintus ir naminiais tapusius vištinius paukščius, vieninteliai išlaikė archaiškiausią pirmojo kiaušinio šventinimo ritualą, – per Velykas kiaušinį nudažo svogūnų lukštais ir 3 minutėm užkasa į skruzdėlyną. Skruzdės

ši svetimkūnį taip išėsdina savo rūgštimi, kad joks dailininkas neprilygs. Šiuos velkinius žemaičiai, kad didesnį derlių gautų, ketvirąją Velykų (Didžiojo Lado) dieną įkasdavo savo žemės sklypų kampuose, vėliau pašventintus velkinius tam, kad šeimos narių ir galvijų būtų gausu, palikdavo ir dėdavo į statomo numo, tvarto, klėtės ar kitokio trobesio kampus.

Ant bajorų ir dvarininkų šventinio Velykų stalo būdavo karčiųjų ir saldžių trauktinių, antpilų, vynų, gražiame grafine puikuodavosi ratafija. Klebonai būtinai vaišindavosi kagoru ir krupniku, valstiečiai – jau iš anksto pasigamintu midumi ir alumi. Tiek pasiturinčių, tiek ir neturtingų žemaičių stalai būdavo apkrauti įvairiausių girų ašočiais. Žemaitijoje labiausiai būdavo mėgiama tekšiu, laukinių kriaušaičių, obuolių, bruknių, spanguolių gira. Valstiečiai užsigerdavo ruginės juodos duonos, kmynų gira. Dažnas turėdavo pasigaminę įvairiausių uogų ir vaisių gavių gėrimų, sočių, kurias ypatingai mėgdavo vaikai.

Valgymas prasidėdavo ritualiniu kiaušinių daužymu, – kieno kiaušinis stipriausias, tas šiais metais bus laimingiausias, tam geriausiai seksis. Laimingasis tą kiaušinį turėdavo laikyti iki kitų Velykų. Prieš pradėdant valgyti šeimos galva turėdavo vieną kiaušinį supjaustyti į tiek dalių, kiek būdavo valgytojų ir kiekvienam duodavo po tą kiaušinio dalelę suvalgyti. Kiaušiniai būdavo valgomi su krienais, išmaišytais su kietais virtais kiaušinių tryniais ir grietine.

Pirmąją Velykų dieną Žemaitijoje be būtino reikalo nebūdavo galima ne tik svečiuotis, bet ir išeiti į kiemą, nes pirmoji Velykų diena buvo vadinama Ugnies diena, tad visi privalėdavo būti namuose, palei židinį, vėliau – krosnį, saugodami ir laikas nuo laiko net iki pirmųjų gaidžių kurstydami ugnelę. Beje, tą dieną nebuvo galima daug judėti, vaikščioti, net vaikeliams būdavo draudžiama išdykauti, kad šie netyčia neužgesintų ugnies. Tačiau pasakų, ypač stebuklinių, pasakoti sutūpusiems apie ugnelę, būdavo privalu. Beje, tą dieną suvalgytų margučių lukštus būdavo būtina sudeginti ugnyje, kad vištos daugiau ir geriau dėtų.

Vaikai irgi ilgai neidavo gulti, – visi laukdavo suteimų, tada, kai vakarienėjant bus raikoma ir dalijama pašventinta Velykų boba. Ji būdavo duodama su specialiai šiai progai virta skystoka vyšnių uogiene.

Savaime suprantama, kad žemaičių stalai būdavo ypatingai gražiai puošiami žalumynais (bruknienojais, pataisais, samanomis) ir iš jų padarytais ornamentais, o jei Velykos būdavo šiltos, tai ir kitokiais jau išdygusiais žalumynais. Stalui papuošti specialiai būdavo išsklaidinamos (išsprogdinamos) beržų arba verbų („kačiukų“) šakelės, o Šventų Velykų kiaušinius –

margučius – dėdavo į išdaigintus javų želmenis.

Aukštaitijoje per Šventąsias Velykas garbindavo vėles

Tuo tarpu Aukštaitijoje seniau per Velykas eidavo į kapines savo artimų mirusiųjų lankyti ir dėdavo ant jų kapų kiaušinių.

Po vakarienės nenukraustydavo stalo, arba palikdavo bent kokio maisto mirusiems. Velykų metas – tai susitikimas ir atsisveikinimas su artimųjų vėlėmis (buvo manoma, kad vėlės lankosi šventintose vietose). Aukštaičiai tikėjo, kad vėlės išeina visai vasarai į atgimstančią gamtą. Jonas Basanavičius rašė: „Po numirimo kožnas dar iki žaliojo četvergo (ketvirtadienio – red. p.) saviškius lanko, ale po šitos dienos ant visados atsisveikina“. Aukštaičiai manė, kad po pirmo pavasarinio perkūno vėlės pasitraukia, dingsta iš mūsų aplinkos.

ŽEMAITIŠKAS ANTROSIOS ŠVENTŲ VELYKŲ DIENOS (PERKŪNO DIENOS) STALAS

Didžiosios linksmybės ir pramogos prasidėdavo antrąją Velykų dieną, vadinamąją Perkūno dieną. Antrąją Šv. Velykų dieną bažnyčioje valgių nešventindavo, užtat šventoriuje, o vėliau ir kiemuose šaudydavo į dangų, kad padėtų Perkūnui atbaidyti piktąsias dvasias.

Antrąją dieną, be aukščiau minėtų gėrybių, ant stalo dar dėdavo košelienos (šaltienos), rūkytų dešrų, žemaitiškai kraujyje su prieskoninėmis žolelėmis brandintų ir rūkytų liežuvių. Tiesa, kitomis Velykų dienomis lašinių ant stalo jau nebedėdavo.

Karštuoju patiekalu būdavo virta Velykų baltoji kiaušienos dešra, gardinta česnakais, mairūnais ir pipirais. Prie jos ir šaltienos būdavo duodami aukščiau minėti kriėnai, kuriuos reikėdavo visus paeiliui ragauti. Bulvių ant stalų Velykų, kaip ir Kūčių bei Šventų Kalėdų dienomis, duoti nebuvo priimta. Sočiau mėgstantieji mėsą valgydavo su ragaišiais arba bandomis.

Perkūno dieną, sočiai pavalgę, galėdavo važiuoti arba vaikščioti į svečius, dovanų nešdami savo margintus kiaušinius. Svečiuose būdavo vaišinamasi, retas atsisakydavo burnelės trauktinės arba antpilo. Svečiai girdavo vaišes, grožėdavosi gražiai papuoštais stalais. Pasigerti tą dieną būdavo ne tik didelė gėda, bet ir nuodėmė.

Tuo tarpu vaikai eidavo kiaušiniuoti, prieš kitus girdavosi savo surinktais margučiais. Pasivaišinę, pasisveičiavę, jaunimas ir vaikai bėgdavo į lauką ridinėti kiaušinių arba rungtis daužydami (kuldami) margučius. Čia pasitaikydavo ir apsukruolių, kurie margučių daužymo rungčiai būdavo pasidarę medinių kiaušinių ir mėgin-

davo sukčiauti, bet griežti teisėjai kaip mat apgaulę pastebėdavo. Kiaušinių ridinėjimo varžybos vykdavo tam naudojant specialiai padarytą lovelį. Visi stengdavosi toliausiai nuridenti savo kiaušinių, nes tik taip įmanoma būdavo tapti nugalėtoju Žemaičiai tikėdavo, kad ridenimo nugalėtojui šie metai bus tikrai laimingi, kad jam viskas puikiai seksis. Būdavo žaidžiama ir taip: kieno paridentas kiaušinis paliečia kitą kiaušinių, tai tam ir paliestasis atitenka. Būdavo, kad tie, kas mokėdavo gerai išvirti kiaušinius, kad ridenant kiaušiniai ridėtų reikiama kryptimi, surinkdavo pilną kiocalį (krepselį) margučių.

Judrus jaunimas taip pat nelikdavo be pramogų. Jei vaikai antrąją Velykų dieną kiaušiniuodavo, tai jaunuoliai ir nevedę vyrai dėdinėdavo, t. y. jie eidavo prašyti kiaušinių pas merginas. Tos, kurios neturėdavo margučių, būdavo prievarta nuvedamos į vištidę ir sodinamos į vištos gūžtą perėti. Suprantama, merginos jau iš anksto turėdavo kapas margučių pasiruošusios, per Velykas gražiausius savo simpatijoms dalindavo. Drąsesnės, stipresnės merginos, susitarusios su draugėmis, apsimesdavo, kad neturi margučių, – tai būdavo didelio klegesio, kai vaikinais tokią temdavo į vištidę, o draugės neleisdavo ir gelbėdavo „nelaimėle“, – gera proga vienas kitą paglamonėti, paliesti arba, kaip žemaičiai sako, – „pasikušinti“.

Nei pirmąją, nei antrąją Velykų dieną žemaičiai, skirtingai nei kitos lietuvių gentys, negalėdavo sūpynėse sūptis ir laukdavo nesulaukdavo rytdienos.

ŽEMAITIŠKAS TREČIOSIOS ŠVENTŲ VELYKŲ DIENOS (GEGIO DIENOS) STALAS

Tą Šventų Velykų dieną, kurią žemaičiai vadino Gegio (-ės) vardu (kokią kėklių arba žemaičių dievybę šis pavadinimas slepia, nagrinėja etnologai) nešdavosi į bažnyčią pašventinti vištą. Pasibaigus pamaldoms, kunigas išeidavo į lauką ir pašventindavo šventoriuje paliktas vištas.

Parėjus namo, visa šeima eidavo dobtį šventintos vištos. Višta jokiū būdu negalėdavo būti kirsdinama. Ypač griežtai būdavo draudžiama kirsdinti vištai galvą, nes po to ji ilgai kankindavosi, blaškydavosi ir taškydavosi krauju. Nudobta višta būdavo rami, tad ją šeimos galva, dar lašant nudobtos vištos kraujui, apnešdavo apie kiemą ir atiduodavo moterims, kurios vištą nuplikydavo verdančiu vandeniu, nupešdavo ir iš jos paruošdavo apeiginį trečiosios Velykų dienos valgį.

Ant stalų, be kiaušinių, sviesto, ragaišių, bandų ir pyragų, dėdavo ir dangaus dievus simbolizuojančius valgius, (Nukelta į 22 p.)

(Atkelta iš 21 p.)

pagamintus iš laukinės ir naminės paukštienos. Užkandžiams būdavo slėgtos antys, vytintos žąsys, rūkytos žąsų puselės, o turtingieji didžiuodavosi puošniai keptais povais, kurtiniais, tetervinais, jerubėmis, karveliais. Mažiau turtingi tenkindavosi troškintais žvirbliais, kuriuos ypač mėgo žemaičiai, – darbo daug, bet užtat koks gardumas.

Nuo senų senovės lietuvių didikai ir bajorai garsėjo savo vaišingumu, šventiniais stalais – valgių ir patiekalų gausa. Švenčių metu jie stengdavosi ir sau, ir šeimynai surengti kuo turtingesnę puotą, pasižyminčią valgių gausa.

Nors ant stalų netrūkdavo vakarykščių ir užvakarykščių mėsos gaminių, ragaišių, bandų ir pyragų, karštuoju patiekalu būtinai būdavo atskirais gabalais supjaustyta miduje su grietine ir kiečiais troškinta višta. Reikia manyti, kad tai bus buvęs autentiškas sakralinis valgis, nes jį iš bendro dubenio dalindavo šeimos galva. Mergikėms, sakant, kad jos ištekėdamos išskris iš namų, būdavo duodami sparneliai, vaikams, sakant, kad jie bus geri kariai ir išeis į karą, – šlaunelės, namų šeimninkei – kaklas, o galva – šeimninkei. Visi kiti gaudavo kitus vištos gabalus. Valgant šį patiekalą, nebūdavo galima užsikąsti duona, taip pat po jo būdavo draudžiama valgyti saldžiuosius valgius, gerti svaigiuosius arba gaiviuosius gėrimus.

Suvalgius šį patiekalą visi eidavo į lauką sūpynėse pasisūpuoti. Jas nuo pat ankstauro ryto įrengdavo vyrai ir jaunimas. Sūpynėse turėdavo sūptis visi: ir vaikai, ir suaugusieji, ir senimas. Jei vedę pasisūpdavo poromis, tai būdavo tikima, kad jų lauks darna ir sutarimas, kad jų laimę globos dangaus dievai. Mylimųjų poros turėdavo sūptis kuo galima aukščiau; būdavo tikima, kad jei aukštai išsisups, greitai bus jų vestuvės. Kai kam pasitaikydavo ir iškristi arba nusprūsti nuo sūpynių, – tai būdavo perspėjimas, kad saugotųsi nesantaikų, nelaimių. Iškritus iš sūpynių vaikeliui, tėvai žinodavo, kad jam bus būtina ypatinga priežiūra. Tiesa, sūpuoklėmis Žemaitijoje dar supdavosi ir per Sekmines, Jorę bei Rasas.

ŽEMAITIŠKAS KETVIRTOSIOS ŠVENTŲ VELYKŲ DIENOS (LADO DIENOS) STALAS

Trečiąją Velykų dieną į bažnyčią nešdavo pašventinti Velykė – Velykų babą (babele, bobute), kuri būdavo ne kepama, o paskutinią dieną prieš Šv. Velykas suslegiama iš su medumi pertrintos varškės, kietai virtais kiaušinių tryniais, įvairiais džiovintais vaisiais ir pakepintais riešutais. Pertrynus ji būdavo keturioms dienoms palie-

kama nokti, o prieš dieną dar ir rūsyje arba ant ledu atšaldoma. Velykė geriausiai būdavo daryti iš ožkos arba avies pieno, bet nedraudavo daryti ir iš karvės pieno.

Suprantama, Velykė būdavo labiausiai laukiama vaikų, jaunimo, tad ją gražiai išpuošdavo. Dvaruose, klebonijose, vienuolynuose šiai dienai ant stalų mėsos patiekalų nedėdavo, palikdavo tik margučius, sviestą, bandas, ragaišius, pyragus ir krienus, bet užtat dėdavo šios dienos pietums paruoštų įvairiausių įdarytų žuvų. Pagrindiniu patiekalu būdavo lašiniai įdaryta lydeka, kai kas ją kepdavo apdėtą arba įvyniotą į lašinius. Neturtingi gamindavo sau prastesnių, bet ne mažiau gardžių patiekalų iš žuvies.

Galiosiausi visiems būdavo dalijami Velykų babos gabalai. Baba būdavo valgoma užsigeriant spanguolių gailva. Šį senovinį gaivinantį gėrimą galėtų gaminti ir mūsų dienų gaiviųjų gėrimų gamyklos, nes ir pagaminti ją lengva, ir jokių maistinių cheminių priedų jos ilgėlesniam išlaikymui nereikia.

Štai senovinės žemaičių gailvos receptas: 150 g spanguolių (arba bruknių, arba juodųjų serbentų) sutrinti, per marlę išspausti sultis. Išspaudas užpilti 1 000 g verdančiu vandeniu ir ant silpnos ugnies pavirinti 5–8 minutes. Palikti 30 minučių nusistovėti, nupilti nuovirą, išspaudas nusunkti per marlę, suberti 120 g cukraus ir gerai išmaišyti, į atvėsusį skystį supilti išspaudas sultis ir laikyti šaldytuve. Patiekiant, gailvą įpilti stiklinėn, įmesti kelis ledo gabaliukus.

Bet grįžkime į senuosius laikus, kai žemaičiai, pasiėmę likusius margučius, visa šeimyna eidavo į laukus lalauti. Ragais, dūdelėmis, padarytomis iš žilvičio, taršky-nėmis, būgnais būdavo skelbiamas pavasaris, Perkūnui talkinama išgenant, išlydint vėles ir dvasias bei laiminant šeimnininkus, kurie savo laukų kampuose, kad būtų didesnis ir gausesnis derlius, įkasdavo po Velykų margutį – velkinį.

Lalavimu ši apeiga buvo vadinama todėl, kad dainų priedainiuose būdavo žodžiai: „ai lalu lalu“, „ei lalo“ ir kt. Manoma, kad lalavimas seniau buvo skirtas deivės Didžiojo Lado (Lados, Lelos) garbei. Sakoma, kad lalautojai kviesdavo visas dangaus ir žemės galias, kad šios laukams ir jų šeimnininkams lemtų gerą derlių, sotų gyvenimą. Kartu lalauninkai prisirinkdavo ir įvairiausių vaišių, kuriomis žmonės juos apdovanodavo už dainas ir palinkėjimus. Etnologai teigia, kad vėliau į lalavimą buvo įtraukti net krikščioniški elementai, pvz.:

„Kur akėta, te gyvuoja, ei lalo,
Kur užsėta, te žaliuoja, ei lalo.
Šventas Jurgis rasą krėtė, ei lalo,
Šventas Jonas mėšlą vežė, ei lalo,

Šventas Jokūbas rugius kirto, ei lalo“.

Lalautojų būriai, sutikę vienas kitą, laistydavosi vandeni. Linksmybių, šurmilio užtekdamo iki vakaro, nes ir sūpynėse, ir kiemuose laistymasis greitai nesiliaudavo.

Tuo tarpu Aukštaitijoje laistymasis vandeni būdavo santūresnis: anksti ryte kaimuose gyvenantys vaikinai eidavo vandeni laistyti merginų. Eidami nešdavosi butelį vandens, su šventėmis pasveikindavo sutiktuosius, o užėję į trobą, kurioje gyvendavo merginos, paspausdavo rankas šeimnininkams, o sveikindami moteris ir merginas, joms į delnus po truputį įpildavo vandens, po to tuoj pat vandenį nušluostydavo rankšluosčiu. Tokius laistytojus šeimnininkai sodindavo už vaišių stalo.

LIETUVOS ŽYDŲ VELYKŲ STALAS

Senovėje Žemaitijoje gyveno daug žydų. Žemaičiai su žydais ypač gerai sugyvendavo, – vieni kitiems jokios neapykantos jie neturėjo. Protėviai ir senoliai su žydais gyveno taikiai, gražiai pasidalinę savo darbus, užsiėmimus ir gyvenimus. Jei žemaičiai daugiausia vertėsi žemdirbystės, ūkio, miškų darbais, žydai daugiausia teikdavo pinigines paskolas, prekiaudavo, amatininkaudavo, šinkuodavo. Žemaitijoje žydai turėjo išskirtines teises, kahalus (savivaldą) ir savo teismus.

Žemaičiai, ypač žemaičių bajorai ir dvarininkai, su žydais ypatingai gerai sutardavo, nes geras sutarimas būdavo abipusiai naudingas. Bajorų dvaruose pagamintas gėrybes (javus, kanapes, linus, medų, galvijus, žirgus, paukščius, ypač žąsis, kiaušinius, žvėrieną ir žvėrių kailius, audklus, medieną, anglis, vašką, dervą, pieno produktus) žydai supirkdavo urmu. Jie visa tai sugebėdavo naudingai parduoti Rygos ir Klaipėdos pirkliams, jomarkuose, turguose. Į dvarus žydai pristatydavo užsąkytų miestuose arba užsienio šalyse pagamintų prekių. Žydai griežtai laikydavosi duoto žodžio, kai kalba eidavo apie dalykinius ir piniginius reikalus. Iškilus būtinybei, žydai žemaičiams suteikdavo ir kreditą. Kita vertus, žydai smulkėse, kurias dažniausiai pastatydavo Lietuvos bajorų dvarai, galėdavo „šinkuoti“ – realizuoti tik dvaruose išvartą degtinę, dvaruose pagamintą alų, midų, giras, gaivas, sotes (gaivusis gėrimas, apie kurį šiandien mažai kas žino).

Šv. Velykų proga nekalbėsiu apie visuotinius žemaičių sukilimus prieš rusus, 1831 ir 1863 metų sukilimus, nes tai tragiškas Žemaitijos laikotarpis, reikalaujantis atskiro straipsnio su atitinkamu tų laikų aukų pagerbimu, nes rusų okupantai ypatingai daug nužudė Žemaitijos sukilėlių, dalį nepaklusniųjų ištrėmė į Sibirą. Vien tik kunigų buvo ištrėmta 66, atskiri kaimai sude-

ginti ir sulyginti su žemės paviršiumi. Čia reikia paminėti, kad Žemaitijos žydai taip pat buvo patriotiškai nusiteikę ir vieningai sukilimuose dalyvaudavo, aprūpindavo sukilėlius amunicija ir arkliais bei nukentėjo abiejuose sukilimuose.

Nors pagal Talmudą kitatikiai negali dalyvauti žydų šventėse, mano protėviai – kėklių bajorai, turėję ypatingai gerus ir draugiškus santykius su žydais, juos gerai pažinojo ir buvo surašę, ką valgo žydai per Velykas.

Žemaitijoje gyvenę žydai per žydų Velykas – Pesachą – ruošdavo savo tradicinius sakralinius košerinius (tinkamus, tikrus) valgius. Šių švenčių metu žydai švėsdavo savo išėjimą iš Egipto vergijos ir žydų vieningos tautos susidarymą.

Ant šventinio stalo Žemaitijos žydai dėdavo prėšką, ploną, traškią duoną – macą, nes raugintos duonos tą dieną valgyti jiems buvo nevalia. Pirmąjį švenčių vakarą žydai ruošdavo tradicinę puotą – sederą. Ant stalo dėdavo košerinį vyną, lėkštę su macu, indą su sederu – karčiomis žolelėmis, kurios primindavo karčių vergijos dalia, taip pat dėdavo ir septynias žvakes.

Susėdę prie Velykų stalo, žydai virtus kiaušinius valgydavo pamirkydami juos į sūdytą vandenį, kuris simbolizuodavo žydų ašaras Egipto vergijoje. Į šį vandenį dar būdavo įdėta šviežių petražolių, salierų ir svogūnų laiškų, simbolizuojančių pavasarį ir atgimimą. Šis vanduo būdavo supiltas į apeiginį indą ir ant jo dar uždėtas apdegintas vištos sparnelis – atmintis apie Pesacho aukas, kurias žydai senovėje degindami aukojo savo Jahvei. Tada ateidavo eilė šventiniam košeriniam daržovių apkepiui, kurį gamindavo iš porų, špinatų ir morkų (pagal išgales porus pakeisdavo svogūnais arba miškiniais česnakais, špinatus – rūgštylėmis arba dilgelėmis, morkas – ropėmis). Apkepiui užpilą gamindavo tik iš plaktų kiaušinių. Jokių būdu ant Pesach stalo negalėdavo būti trefinių valgių: sviesto, varškės, sūrių, pieno. Būtinai ant šventinio stalo turėdavo būti košerinė farširuota žuvis, t. y. ta, kuri turi žvynus ir pelekus, nes tik tokia žuvis yra švari. Žemaitijos žydai iš žemaičių virtuvės buvo perėmę žuvies su krienais valgymą, tad ant stalo prie farširuotos lydekos, karpio arba starkio būtinai dėdavo burokėlių sultimis nudažytų krienų.

Po to žydai valgydavo harosetą – riešutų ir saldžių vaisių patiekalą. Per Pesachą ant Žemaitijos žydų stalo turėdavo būti migdolinis biskvitas ir plava (sezamų sėklų chalva).

Parengė A. VINCENTAS SAKAS, Nepriklausomas mitybos ir kulinarijos ekspertas. Tel. (8-46) 35 02 92. Mobilus telefonas 8 617 24 338. El. paštas: vincentas.sakas@takas.lt

ONTUONS SLIŠANS

RATELĒ VĒDORELIE

Vėsuokės eilės mažėms ē
dėdėlėms vākams

ŽEMAITĒŠKĀ | LIETOVĒŠKĀ ĒŠ LATGALIŪ
ĒR LATVIŪ KALBŪ IŠVERTĒ
VAISVALAVIČIENĒ KRISTINA

Eilės sokortas 1987–2005 metās,
išverstas i žemaitiu ē lietoviu kalba
2005–2008 metās

RATIELIS

Saulė ratelie,
Bėtės ratelie,
Vuo kas vėdorelie?

Rūta ratelie,
Mieta ratelie,
Vuo kas vėdorelie?

Aš vėdorelie!
Aš vėdorelie!
Ronka ronkuo, ronka ronkuo...

Saulė, bėtėlė,
Rūta, mieta –
Sokas šonkė, sokas šonkė!

IŠSISKAIČIAVĒMS

Eni beni diki daki,
Urbu šmurbu kiost.
Suliekė vākā i kėima,
Pradieję dūktė ēr siostė.

Eni beni diki daki,
Urbu šmurbu stop.
Krutieję vėsė, plustieję –
Nuvėrta vartu stolps.

Eni beni diki daki,
Urbu šmurbu bokšt.
Išėję buočius i kėima,
Sušoka:
– Katram nēižt dognus! –

Eni beni diki daki,
 Urbu šmurbu škac.
 Išlakstė vākā pu kėimus,
 Palėka buočius vėns pats.

MARGĖ EILIERAŠTELĖ

Suein vākā dėdėlė, mažė,
 Suein i krūvelė;
 Vėinam joukā, ontram špuosā,
 Vėsėms krūvuo – eilieraštelė:

Marė atvežė so kalė,
 Prani ožspėitė kamanė,
 Juzi susoka kap žiuži,
 Liosė ešgėnė kap žosė.

Juoni, Juoni, žondā rauduonė!
 Ontė, Ontė, borna bedontė!
 Ali, Ali, nejiesk grūša žalė!
 Juri, Juri, kėik baronku turi?

Venė, Renė ər Ontuosė –
 Vėsas vieno balso kuosie.
 Vacis, Stasis, Jūzaps, Juonis –
 Kuožna dėina joukėn žmuonis.

Išlek vākā dėdėlė, mažė,
 Išlakiuo pu kėimus.
 Palėikt juokā, palėikt špuosā,
 Palėikt margas eilės.

NIER KĖIMĖ GERĀ

No, nier gerā!
 No, nier gerā! –
 Šou so katė moštėis ės;
 Anėj pliešuos,
 Anėj braižuos,
 Anėj velas kamulės.
 Baisos triukšmos,
 Baisos striuoks –
 Šou so katė moštėis ės!
 Sienis žosėns
 Šauk: – Gā, gā! –
 Gaidīs kėimė:
 – Kū kari kā! –
 Kronklīs medie:
 – Krā, krā, krā! –
 ...No, nier kėimė gerā ...

VARNA

Varna, varna,
 Buoba straina,
 Tava mondroš prigėmėms! –
 Nugrėb kaula šonėis bliūdė,
 Išger katėnelė pėina,
 Parša gelduo išles grūdus...
 Varna, varna,
 Buoba straina,
 Tava mondroš prigėmėms! –
 Mėita galė atsitūpus,
 Pėlkuom plunksnuom pasipūtus,
 Gondėn: – Kars, ai, kars! –
 Varna, varna,
 Buoba straina,
 Tava mondroš prigėmėms! –
 Šonėis, katėna nebėjuos,
 Vanags vėinė joukā...
 Ana staipuos sau pu kėima
 Siotėn kuožna vėina...

MALŪNA DAINELĖ

Šššš, šššš, brrr, brrr ...
 Viejieli, pūsk,
 Sokėties, sparnelė!
 Šššš, šššš, brrr, brrr ...
 Bėrkėt, grūdelė,
 Sosėspauskėt, akmėnelė!
 Šššš, šššš, brrr, brrr ...
 Liekėt, sielėnelės,
 Kaupkities, mėltelė!
 Šššš, šššš, brrr, brrr ...
 Tešlelė, rūk
 Pri šelta pečelė!
 Šššš, šššš, brrr, brrr ...
 Laukėt, vākalė,
 Skanaus pīragelė!
 Brrr, brrr, šššš, šššš...

TALALOŠKAS

Jūzaps, Juzis, Jozė, Jozelė –
 Prapoulė tabuokelė.
 Mikis, Mėkuols, Mėkė, Mėks –
 Kam baronka lėks?

(Nukelta i 26 p.)

(Atkelta iš 25 p.)

Stanisluovs, Stasis, Stasielis –
Prakiorės praspuorkielis.
Petros, Petka, Pietris, Petroks,
Švėlp kap bačkuos svikioks.

Andrius, Andris, Andrijuons –
Cīp kap šolėnės vuols.
Antanis, Ontė, Ontanielis –
Tilus, ramus vakarielis.

SAPNELĒ PRAŠĪMS

Šīptelk mažo šīpsenelė.
Joukis linksmo joukelio.
Tėp, kap saulės spindulėlė,
Atnešk monėi meiloma.
Atnešk monėi šelomuos
Ēš tuo maža pasaulelė,
Ēš tuo slapta pasaulelė,
Kor gīveni to!

Mėslīk savoujė mėslėlė.
Savoujė kalbo rokoukis.
Tėp, kap siekla ėš kvietkieliu,
To so ronkuoms mažėleliems,
To so meiluosiuoms akeliems
Irėitiek mon i šėrdelė!
Tėp, kap lėngvos poukilielis.
Nusileisk mon i dūšelė!

Saulelė, šildīk ėr spindiek!
To, kvieitkieli, sožīdiek!
Pleštekelė, to plasnuok,
Sau žėidieliu paėiškuok!
Pelelė, to pašmiriniek,
Mon mėigelė paveiziek!
To, sapnieli, nepabiek,
Vėsam omžiou pasėlėk!

ŽUODELĒ NUOVARGIOU NUGINTĒ

Paėlst akis ėr auselės,
Paėlst mažė pėrstėlelė.
Napaėlst tiktā kuojelės,
Plepūnielis lėižuvielis.

Garsā, raidės, skėimėnelė,
Žuodė: ėlgė, trumpė –
Nosilakstė atsėsiėd
I rinki aplink muni ...

Slinkius mes išginsem!
Eisem i ratieli –
Garsā, raidės, skėimėnelė,
Žuodė ėr aš pats!

Ronkuom sosėkėbsem
Ēr lig dešimtėis skaitėsem:
– Vėns, do, trīs, ketorė, pėnkė,
Biegsem mitrė mes i rinki! –

Šėšė, septīnė – sostuosem,
Sava ronkas atliousousem.
Aštounė, devīnė, dešim –
So sosiedās nesėpešem!

Tėp mes biegssem, liekssem,
Tėp tatā – skubiesem,
Tėp vėsė so kuojeliem
Krūvuo sotrepsiesem!

Garsā, raidės, skėimėnelė,
Žuodė: ėlgė, trumpė –
Paveiziek to, kāp ratelie
Galem isiliustintė!

APĒI PĒRTĒIS PASAULI

Pri pėrtėis sėinas
Ont kartiu
Apīnė i dongo sokas.
Pri longa posės
Ont svėrtėis
Medinis viedros sopas.
Vuo patiuo pėrtie
Kuožna sobata
Atgīn pėrtėis pasaulis:
Ur, ur, bur, bur,
Pliak, pliak, šliak, šliak,
Ūvėks, ūvėks,
Grīnā plėks,
Šnip, šnip, dip, dip,
Pliaukš, pliauškš, kas šauks,
Kou matā, kou nė,
So marškėnės, a be ...

Šverpt, šverpt, kou pert,
 Kam vantas beržēnēs
 Lapu užbert,
 Ont plauktu, ont grindū,
 So kipelio ronkuos,
 Pri kobēla krašta,
 Ai, ai, oi, oi...
 Susirond abrūsa
 I – šlepšlepišlepi
 Par žuolē rasuota
 I nomus ...

ŽĒNUOMAS MĒSLELĒS

Švīgžda švīgžden,
 Kikilis kiken,
 Cīrulis čiren,
 Vuo kas tas, kas mediūs
 Doubelēs skreben?
 – Genīs.

Kūkutis kukou,
 Oldoks oldou,
 Kronklielis kronkliou,
 Vuo kas nepaēlsdams
 Līto šauk?
 – Vuolungē.

Čiorlielis čiorkšt,
 Grēižlēlē grēiž,
 Krīklelē krīkšt,
 Vuo kas rīta meta
 Raselē brauk?
 – Raudelē.*

* *Raudelē – laukēnē pīlē so roduoms plunksnuoms.*

ŠAKAR MAKAR...

Ai, ai, kad šakar makar eit
 Tas rainis katēns medžiuotē peliū.
 Ai, ai, kad šakar makar eit
 Mažuoms peleliems pu rainē pusrītēs.
 Rainis pēlva trēn
 Ēr, ēšētēisēs priš saulēlē, ruoda tou dēivaliou.
 Vuo peleliems ašarelēs bērst,
 Gērdas aimanas gailiausēs.
 Nagelēs ēr dontelēs apēntās grauž urvieli,
 Ēiška naujuos vēitelēs.

„Pavasaris...” Ramonaitēs Danutēs portēgrapējēs

Ai, ai, kad šakar makar eit
 Pasaulie tamē pu klietē
 Šalēp dēdiuosēs grūdū mēigas ...

VUOBULŪ VUOGĒMS

Šmurkštumi, šmarkštumi.
 Šakumi, trakumi.
 Kīburi, vīburi.
 Baisē skanomā.
 Nulūža šaka,
 Suluojē šou,
 Suplīša kelnēs,
 Gumbs kaktuo,
 Šlēmpatā, šliumpatā,
 Klēpatā, klapatā –
 Dundiejē žemē,
 Šnariejē žuolie,
 Neblēka ni koštesē –
 Tiktā kišenēs
 Toštēs.

(Nukelta i 28 p.)

„Pavasaris...” Ramonaitės Danutės portėrapėjės

(Atkelta iš 27 p.)

GELBIETUOS

Ėjau opės pakraštėlio,
 Sosėtėkau spindulieli.
 Nenuoriejau kelė doutė.
 Saulės spindulielis jiemė
 I akis mon žiobintė.
 Kėik tėp būtumi galiniejęs,
 Nežėnau. Ratavuoję debesielis.

DOLKIU GĖISMIE

Aš poto, aš poto, apčī.
 Aš koto, aš koto, apšī.

Aš kriuko, aš kriuko, ajī.
 Aš jiedo, aš jiedo, vajī.

Kėik gerā, kėik gerā, ka poto,
 Ka jiedo, ka kriuko, ka koto,
 Ka tėms, kas mon kieli pastuo,
 Pėlkas valondas audo...
 Apčī, apšī, ajī, vajī ...

BIMBALŪ BAIDĪMS*

Bzz, bzz bimbalelė,
 Ėš krūmu, Ėš krūmu laukon!
 Lai karvelės pasėlaksta,
 Lai pašuokėnie veršėlė.

Bzz, bzz, bimbalelė,
 Doukėt darba pėimėneliou!
 Ka karvelės nemėiguotom
 Par ėlga pakaitieli!

Vītė, vītė, kvietku kliebīs –
 Tėik pas monės ĩronkiu.
 Ai, karvelės žalmargelės,
 Neklausīkėt bimbālū!

Bzz, bzz, bimbalelė,
 Ėš krūmu laukon, Ėš krūmu laukon!
 Ka galietiuo sugintė
 Atgal i mėška, atgal i pelkės.

* *Žuodius skaitītė nu ontra gala.*

VASARA

Vasara vėsė laukė:
 Čė saulelė sauliouta,
 Čė rūta rūtouta,
 Čė viejelė gėismie
 Skomb viejouta.

Vomboulie vaga raus,
 Kurmis – kurmrausi.
 Pėivuo žiuogs žiuoginie,
 Vėksvas viksvinie.
 Šlam šlamotė,
 Šuok sokotė.
 Vuors tinklieli aud –
 Sava vākus palingous.

Svierēs svīruliou,
 Konkalelē konkaliou,
 Vuo mažėjē pėiminelē
 Gana baltas avelēs.
 Aukštā dongou
 Cīrulis cīren.
 Bėtis žėidūs
 Saldė sola renk.
 Pleštekės geltuonas,
 Baltas ėr rauduonas
 Aplinkou pleštekiou.
 Tiktā akmou kūlis vėn
 Mėška samaninė
 Snūduriou ėr klausuos
 Skruzdiū skruzdielinė.

TORGUS

Šėndėin mūsa kėimė
 Paukštė torgu kel:
 Šonėis būda išvaržīs,
 Kiuoci katėnelė.

Šou pasenės,
 Katėns jauns –
 Ėš nomū ėr išgintė,
 Anū tortā atimtė.

Šarka – paštininkė
 Taršk ont tuoruos mėita:
 – Dėkuo strutis neprašīs,
 Papūgelė nepapavisnta? –

Gaidīs sokas aplei būda:
 – Imkėt, žmonės! Vuo kor dākts! –
 Pīlėns šauk ėš kiuocė lėpdams:
 – Išpints gerā, kap išausts. –

Vėštu būrīs kat nu laktas:
 – Pu kėik doud? Vuo pu kėik praša?
 Rast' nuleistom kuoki graši? –
 Žosėns šauk: – Vėns lits! –

Kalakots pėkts burbuliου:
 – Kor ramybė, tvarka kor?!
 Kas kel juomarka ont kėima?! –
 Kuosa šauk: – Tik pėrk! Tik pėrk! –

„Pavasaris...“ Ramonaitės Danutės portėgrapėjė

Balundielis nasupront:
 A ėe praša, a ėe doud ...
 Vuo pri geldas susirinkė
 Gondrā kuolėj šėimininkė.

Blezdingelės ont laidū
 Gėid gėismelė ba natū.
 Varna so snapo i bliūda,
 Moš i takta, kap i būgna.

Kėims tik kleg, kėims tik skomb,
 Juomarkou nier gala.
 Va – ėš kūtės išlend kiaulė,
 Šniuokšdama i būri vara;

Laksta poukā, žemė dolk,
 Būda griūn, kiuocielis bėngts ...
 – Tuoks gīvenėms, kou darīs,
 Je gaun kiaulė vėsa valė...

SOSĖTĖKĖMS

Siauro takelio par pėiva ejau –
 Rasuos nenubraukiau, skrozdės nenumīniau.

(Nukelta i 30 p.)

(Atkelta iš 29 p.)

Siauro takelio par pėiva ejau –
So kamanelė pasėsveikėnau.
Siauro takelio par pėiva ejau –
So viedrīna žėido sosėbučiavau.
Ont siaura takelė stebūkla sotėkau –
Daviau kieli ėr tuoliau noejau.

PAR ONKSTĒJ

Mergeliems posrītė par onkstėj. –
Mėigielis dā akelies,
Žiuovolė lūpelies,
Gėrgždolė balselie,
Raukšlėlės kaktelie,
Kaltūnelė plaukeliūs...

Posrītė par onkstėj
Mažuosiuoms mergeliems –
Didiuosiuoms vakarušku
Šuokiejeliems...

VALGUOMS IŠSISKAIČIAVĒMS

Mon marka, tavėi sietinīs,
Vuo kėtėms – kopūstu lapā.
Mon vuobuls, tavėi ruopė,
Vuo kėtėms – solinkė vagorklā.
Mon ougas, tavėi sieklas,
Vuo kėtėms – barbarkas kuots.
Kas laisvė – kavuojės.
Kas gava, kou jiestė,
Tas kniaustėis pri sėinas tories.

KUOKĒI MES ESAM?

Mūso kaima bernā
Varžies, kas gudriesnis.
Sosėjė i krūvelė
Erzėnuos ė plėikies:

Juokūbs aukšts kap kartės.
Juzis – pėivas žiuogs.
Mīkuoleliou nabageliou
Kelniu prišakie luops.

Juonis – kreivanuosis.
Bruonis – ėlgausielis.
Brunuona ėr Viliaus
Lėižovė – koltovelės.
Fredžiou, Zigmiau, Aleksiou
Tvuora vėituo dontū.
Jorgeliou Meistreliau
Karpas ont žondū.
Mūso kaima bernā
Varžies, kas gudriesnis.
Sosėjė i krūvelė
Vėns ėš kėta joukies:

Armands rėišotaudams
Kelnės pradongėna.
Pietris, grībus pjaudams,
Pėili pagadėna.
Paulis, vuožka rėšdams,
Gava pertė nu vuožė.
Gabrīs neitom ni už kou
Vākštiauotė so Antuosė.
Arvīds, Gintis gegožėnie
Šuok kap senė luokė.
Vuo pri Mariaus sužėnuosi,
Kas betortė, kas baguotė.

MONA DĒINA

Mona dėina ėr ėlga, ėlga:
Nu aušruos lig sotemuos,
Nu gaidė lig lakštingalas gėismelės.

Mona dėina ėr darbū pėlna:
Mėigieli rėk ėšgintė,
Mamītės rėk klausītė.

Mona dėina ėr džiaugsmū pėlna:
Ka saulelė šėlta ėr dounelė skani,
Ka žaidėmā linksmė ėr dainelė graži.

Mona dėina ėr ėlga, ėlga:
Nu mamas bočėnelė lig tetės pasakelės,
Nu sesieliu labrīta lig vakarėnės maldelės.

MONA A TAVA?

Kėinuo vards gražiausis?
Mona! Ne tava!

Kéinuo draugs geriausis?
 Mona! Ne tava!
 Kéinuo tetés mašina greičiausē?
 Mona! Ne tava!
 Kéinuo mama torta kep skaniausi?
 Mona! Ne tava!
 Kéinuo nuosē jouda kap kaliausēs?
 Mona! Nē, nē!
 Dabā tēkrā tava. Jē, jē...

TRIEILIS

Raz dva tri,
 Van tū fri.
 Kor to biegsi,
 Pēimēni?
 Kto to beg,
 Mei ai ask.
 Katrou vāka
 Gaudītē rēk?
 Maiša dogna
 Siulā plīšt.
 Vens do trīs,
 Kas palēks, tas adīs!

ŽVAIGŽDIŪ TAKELIO

Ve, kāp mienesielis biegs
 Dongou žvaigždieliu takelio!
 Ve, kāp nešas maiša ont petiū
 Pēlna stebūklū, pasaku poikiū!
 Ve, kāp mienesielis patīliokās
 Atein žvaigždielio takelio
 Ē duovēnuo sapnelems pasakelēs!
 Luovēlie golo, veizous pro longieli, lauko,
 Kumet varpelē deimantēnē suskombies,
 Kumet ožmerks sapnielis mona akelēs
 Ē muni ož ronkelēs nusēves –
 Švēisioujo žvaigždiū takelio
 I paslapingouji pasauli ...

ĪR ŠVĒNTĀSIS RĪTS NUOSTABIAUSIS!

Žemē ē dongus buolou.
 Medē ē šerkšna koskas sokas.

Telšiu vyskupėjės kurėjė (vėršou), Telšiu katedra ir Telšiu katedros švėntoriaus vartā. Ramonaitės Danutės portėgrapėjės

Rītū posie palaukē aušt.
 Pu kuojuoms gėrgžd snėigs.
 Īr švėntāsis rīts nuostabiausis!
 Kėimē gaidīs aušrēnē valonda gėid.
 Šou apluo naujē, nebosē dėina ...
 I šėlta mamas ronka isėtvierēs,
 Aš eino aplonkītē Jėzulelē
 Ē Betliejaus prakartelē.
 Īr švėntāsis rīts nuostabiausis!
 Mona šėrdelē narimst,
 Bet spind dušelē –
 Aš eino ēlga kieli
 Pri mažuojē Dėivalē
 Prašītē savēi ē svietou vėsam
 Patēis geriausē ...
 Īr švėntāsis rīts nuostabiausis!

ŽEMAIČIŲ ŽEMEI

JONAS IGARIS

Esu grynakraujis žemaitis. Telšiuose gimiau, užaugau, gyvenu, čia ir liksiu. Jau 40 metų tapau Žemaitijos žemės vaizdas. Esu jų nutapęs šimtų šimtus. Jie išsisklaidė po pasaulį. Nuolat dalyvauju parodose. Esu surengęs daug ir individualių. 2007 m. teko ir Lietuvos Respublikos Seime juos eksponuoti. Vieną kitą eilėraščių, skirtą Žemaičių žemei parašau.

*Su dėdele pačieta Tamstuoms, mielėijė,
Juonis Ėgaris (Jonas Igaris)*

VENTA...

Venta, Venta, upe šventa,
Mums meni senus laikus.
Tu teki per mūsų žemę;
Branginu tave kaip mylintis sūnus.

Nenustoki niekad tu tekėti,
Tuos brangius laikus minėt.
Prie piliakalnių keliai dulkėti.
Praeitį pamiršę, baigiam nutautėt.

Po pasaulį platų išsilakstę
Pasistatę sau naujus namus,
Džiaugiatės lyg aukso gabalą atradę,
Bet ar galima pamiršti tėviškės takus?

Čia mes gimėm ir užaugom,
Čia bėgiojom po rasas basi,
Šienapjūtėj sukaitę tavo vandeniui veidą prausėm
Priespaudą nusimetę, esame kaip ir tu laisvi.

Venta, motina brangiausia,
Kvieski Tėviškėn savus vaikus.
Žemaitijos žeme, tu pati mieliausia!
Atsiklaupęs šiuos tariau žodžius.

2008 m. sausio mėnuo

MANO MIESTAS

Kam dar neteko Romoje pabūti
Išvysti septynių didžiųjų kalnų?
Neverta tiek toli kažkur važiuoti –
Telšiuos tiek pat,
tik gražesnių kalvų.

Čia ežeras tarp tų kalvų, papėdėj miesto
Akims ir sielai džiaugsmą teikia,
Gausybė didžiaviryių yra kilę iš šio miesto
Jie asmenybės, nežiūrint to, kad
Kai kur juos ir peikia.

Ir aš šioj Romoje seniai gimiau
Jokios kitos man ir nereikia.
Ne asmenybė aš – nepeikite, prašau.
Žvelgiu į žilą praeitį nuo kalno
Ir mano siela verkia.

Nuotraukose – Jono Igaris kūriniai

